

Khuvhanganyo ya Mañwalwa

TSHIVENDA

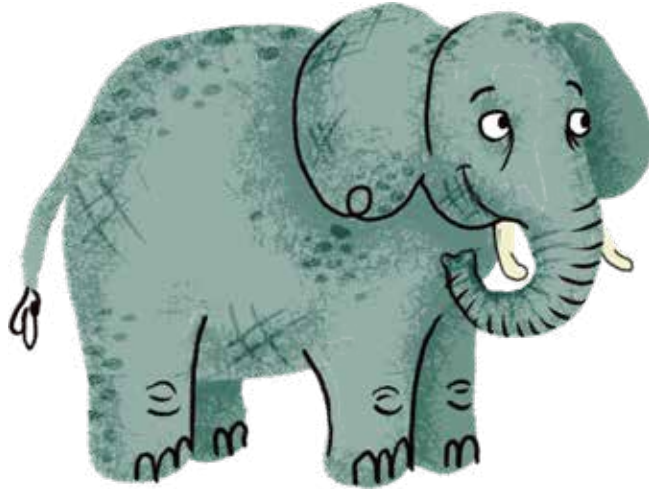
LUAMBO LWA HAYANI

THEMO YA 3

GIREDI YA
1

Khuvhanganyo Ya Mañwalwa

GIREIDI YA 1 | THEMO YA 3

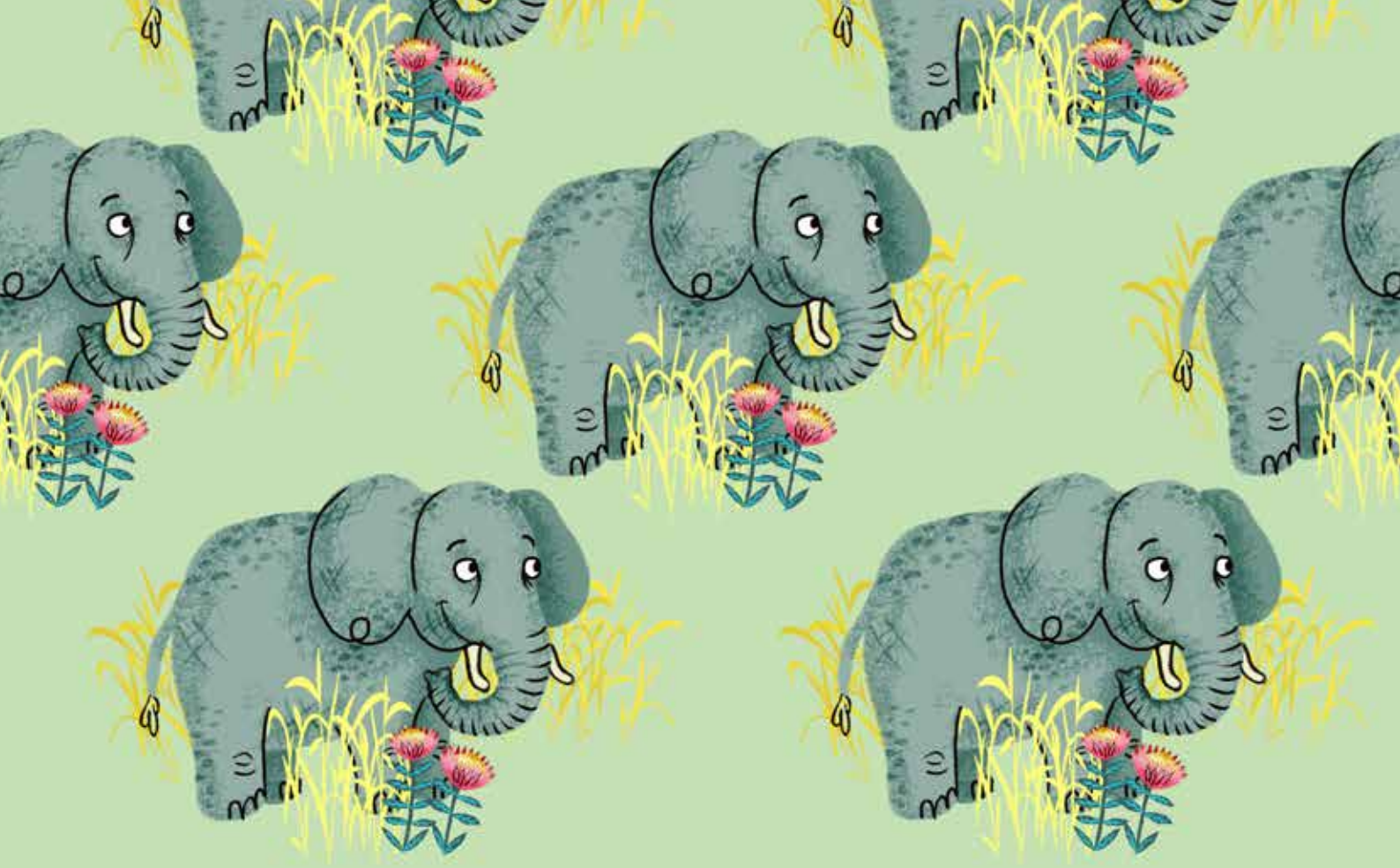
TSHIVENDA

**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

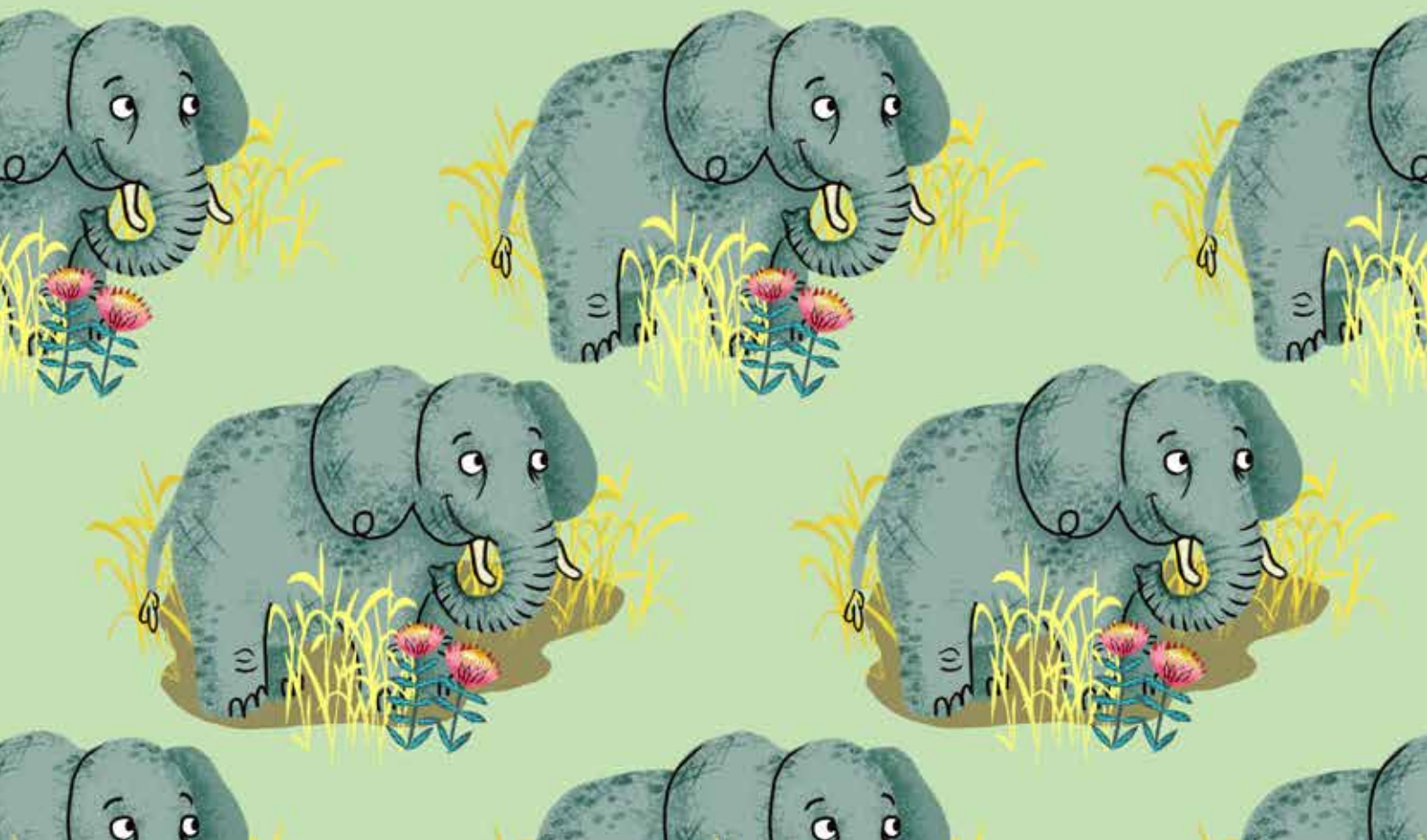
This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

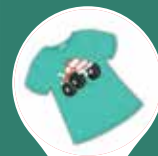
First edition, 2026

THEMO YA 3

MEPE WA AFRIKA TSHIPEMBE

Tshikhipha
tsha Vhuṭali
tshiswa

**Kapa
Devhula**

Vhurukhu
honehone

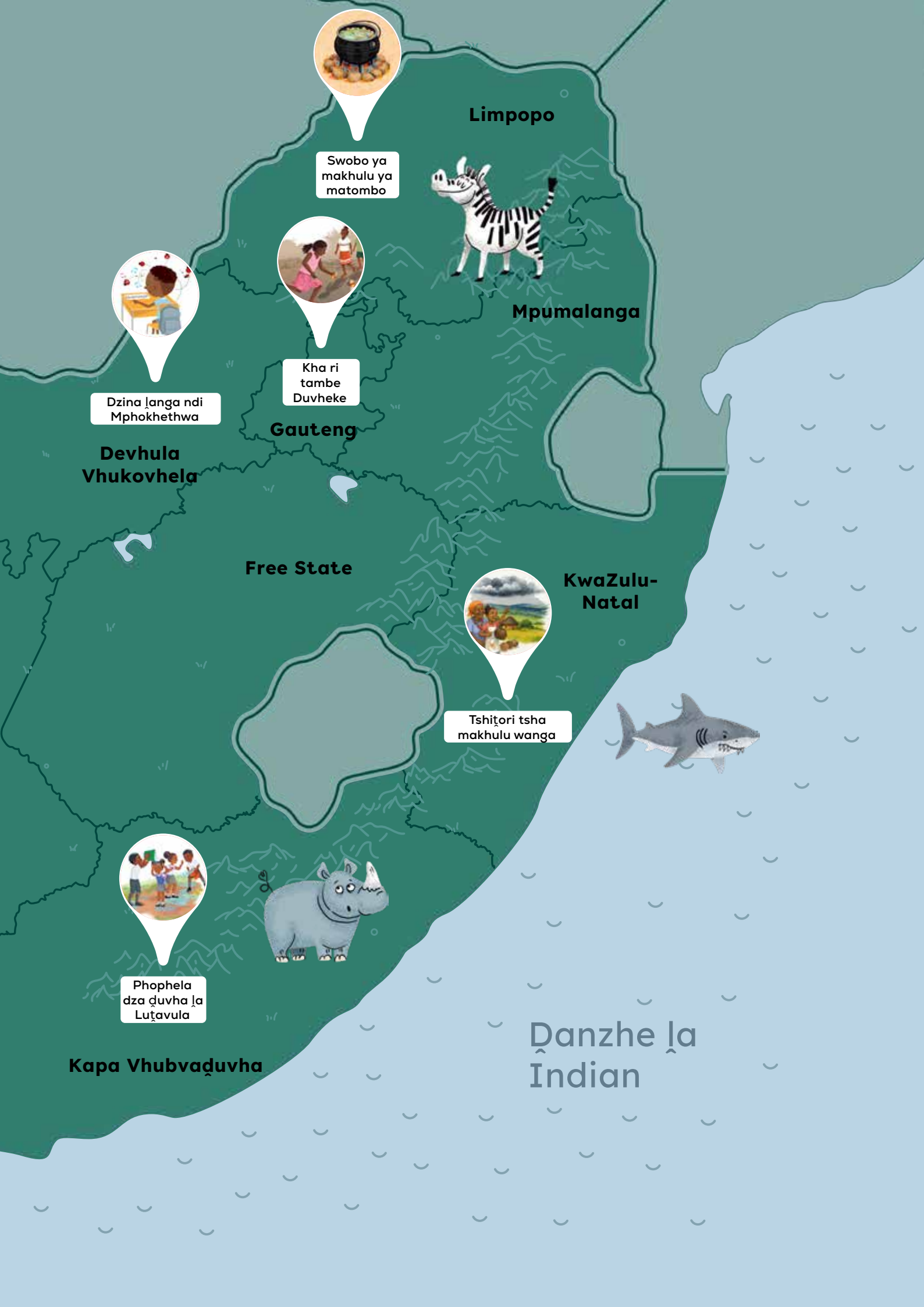
Ndi dzhasi
ṭanga!

Kapa Vhukovhela

Danzhe ṭa
Atlantic

Limpopo

Swobo ya
makhulu ya
matombo

Mpumalanga

Kha ri
tambe
Duvheke

Gauteng

Devhula
Vhukovhela

Dzina langa ndi
Mphokhethwa

Free State

KwaZulu-
Natal

Tshitori tsha
makhulu wanga

Phophela
dza ḍuvha la
Luṭavula

Kapa Vhubvaḍuvha

Danzhe la
Indian

THEMO YA 3 ZWIṬORI

Ndi dzhasi ḵanga!

1

Vhurukhu honehone

15

Tshiṭori tsha makhulu wanga

29

Swobo ya makhulu ya matombo

37

Kha ri tambe Duvheke

51

Phophela dza ḵuvha ḵa Luṭavula

63

Dzina ḵanga ndi Mphokhethwa

77

Tshikhipha tsha Vhuṭali tshiswa

91

TSHIṬORI TSHA 1 NDI DZHASI LANGA!

Thero: Zwiambaro zwashu

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshiṭori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshiṭori itshi tshi ḡo thusa vhagudi u pfhesesa uri vhana vha a aluwa zwiambaro zwavho zwa sa tsha vha lingana. Kanzhi musi muṇwe ṇwana o no hula tshiambaro tshi si tsha mu lingana, tshi fhiriselwa kha ṇwana wa mme awe muṭuku uri a tshi ambare. Zwi nga vhavha musi tshiambaro tshine ra tshi funa tshi si tsha ri lingana - na u dovha u vhona ṇwana wa mme au o tshi ambara!

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṇea vhagudi

- Vhuria ri ambara zwiambaro zwa lushaka lwo khetheaho u itela u ri ri dzule ri tshi khou dudelwa, sa miṇadzi, dzhesi, badzhi na maswogisi.
- Vhana vha a aluwa tshifhinga tshoṭhe, nahone vha tshi aluwa, zwiambaro zwavho a zwi tsha vha lingana.
- Zwiambaro zwiṭuku vhukuma zwi pfhala zwi tshi pata na u ita u ri u sa vhofoholowe, nahone zwi a konḡa u tshimbila musi ri tshi lingedza u ḡipateledza khazwo.
- Vharathu tshiṇwe tshifhinga vha pfhukiselwa zwiambaro u bva kha vhakomana kana khaladzi dzavho.

Tshiṭirathedzhi tsha u pfhesesa: U shumisa tshifanyiso tsha muhumbulo

- Ndi mini: Ndi u sika tshifanyiso tsha muhumbulo tsha zwine zwa khou itea kha tshiṭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela uri mafhungo a tshiṭori a pfhale e a vhukuma na uri a takadze.
- Zwine tsha thusa ngazwo: U pfhesesa nzulele ya vhabvumbedzwa na fhethuvhupo na u ita uri tshiṭori tshi vhe khagala zwavhuḡi.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi kha tshitiṛi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
4,1	Wanungo a bva mmbeteni. A ambara dzhini jawe. A ambara hemmbe na dzhesi. A ambara swogisi na zwienda. A ambara muṇadzi wa vhuphuvhephuvhe.	Ndi vhona Wanungo nga maṭo a muhumbulo a tshi khou lingedza u ambara nga u ṭavhanya nga hune a nga kona ngaho ngauri u pfha u rothola vhukuma.
10,3	“Wanungo ni khou ita mini nga izwo zwiambaro zwoṭhe?” hu vhudzisa mme awe. “Hezwo a zwi tsha ni lingana!”	Ndi nga vhona nga maṭo a muhumbulo zwiambaro zwiṭuku zwi pataho zwi vhonisaho vhutsilu zwi kha Wanungo.

Wanungo o vuwa nga matsheloni a Mugivhela a tshi khou tetemela. “Ehee! Ndi vhuria zwino!” ndi musi a tshi khou humbula. “Ndi do ambara dzhasi langa line nda li funesa” Wanungo a mwemwela musi a tshi khou humbula nga ha dzhasi lawe la u naka. Ndi la dzivha li na maluvha a pinki na matswuku hothe hothe. Lo vha li na gunubu khulu dza phephu. Li tou vha vhuphuvhephuvhe na u dudela nga ngomu.

Wanungo a bva mmbeteni.
A ambara dzhini lawe.

A ambara hemmbe
na dzhesi.

A ambara swogisi na zwienda.

A ambara muñadzi wa
vhuphuvhephuvhe.

A kona u ya kha waqirobo hune mme awe vha vhea hone madzhasi a vhuria. Dzhasi lawe line a li takalela lo vha li siho.

“Mmawe!” ndi Wanungo a tshi vhidzelela. “Dzhasi langa li ngafhi?” Phindulo ye ndi bva vhubvo.

Wanungo a bvela nnda. Hatsi vhu tou thwee! Ha rothodza fhasi ha milenzhe yawe. “Mmawe!” Wanungo u a vhidzelela. “Dzhasi langa li ngafhi?” Phindulo ye ndi bva vhubvo.

Wanungo a vula vothi la u ya tshitangani. “Mmawe!”
Wanungo a hevhedza a ri, “Dzhasi langa li ngafhi?”
Phindulo ye ndi bva vhubvo.

“Thamusi mmawe vha na Vho Muofhe,” hu humbula Wanungo. Fhedzi a sa athu ya ha Vho Muofhe, a vhona murathu wawe Ndifelani a tshi khou gidima nnda. Ndifelani o vha o ambara dzhasi la u naka la dzivha na maluvha a pinki na matswuku, na gunubu khulu dza phephu. “Heei! Khe! dzhasi langa!” Wanungo a tshi khou humbula. Wanungo o oma nga phepho. O vha a sa funi u lwa na murathu wawe vhe nnda phephoni. A gidimela hayani. “Ndifelani ndi mbava! Ndi a divhudzisa uri a nga vha o no ntswela zwithu zwingana,” ndi Wanungo a tshi humbula o dinalea.

Aya lufherani lwa u edela
a vula ɗirowa ya nṯha
ya Ndifelani. Wanungo
o wana rokho yawe ya
kale ya mitalo midala
na mitswuku. “Hei!” Ndi
Wanungo a tshi humbula,
“Hei ndi rokho yanga!”
A i dzhia kha ɗirowa a
lingedza u i ambara. Yo
vha i tshi khou pata.

Wanungo a vula ɗirowa
ya vhuvhili. A wana
dzhesi yawe ya pinki.
“Hei!” ndi Wanungo a
tshi humbula, “Hei! ndi
dzhesi yanga!” A i bvisa
kha ɗirowa a lingedza
u i ambara. Yo itesa
pfhufhi.

A vula ɗirowa ya vhuraru. O wana vhurukhu hawe ha lutombo. “Hei!” ndi Wanungo a tshi khou humbula. “Haa!a ndi marukhu anga!” A a bvisa kha ɗirowa a lingedza u a ambara. O pfhala a tshi pata. Ha ngo kona u a gunubedza.

Wanungo a lingedza u vula ɗirowa ya nga fhasi fhedzi a balelwa u kwatama o ambara zwiambaro zwawe zwi no pata. Nga tshenetsho tshifhinga mme awe vho mbo ɗi dzhena lufherani lwa u eɗela. Mme awe vha thoma u sea. “Wanungo ni khou ita mini nga izwo zwiambaro zwothe?” hu vhudzisa mme awe. “Hezwo a zwi tsha ni lingana!”

“Ndifelani o tswa zwiambaro zwanga zwothe!” hu amba Wanungo, “O dzhia a dzhia na dzhasi langa lila line nda li takalelesa!”

“Ee Wanungo!” hu fhindula mme awe, “O fhiwa nga nhe. Ni khou aluwa!” Mme a Wanungo vha vula ho valwaho vha kokodza bege ya pulasitiki. Vha i nekedza Wanungo.

Wanungo a vula bege a bvisa dzhasi liswaliswa. Lo vha li lidala na naledzi dza dzivha na phephu. Li na gunubu khulu tswuku. Lo vha li na vhuphuvhephuvhe na u dudela nga ngomu. Lunako lwa hone Wanungo o vha a sa athu vhuya a lu vhona. A li ambara. La mu lingana zwavhuḽi.

Nga tsha matshelo, Wanungo a ambara a tshi ya kerekeni. A ambara dzhasi lawe liswa a bvela nnda. Ndifelani a mu sedza. “Ndi toda he lo dzhasi.” hu amba Ndifelani. “He lo ndi dzhasi lo nakesaho line nda sa athu vhuya nda li vhona.”

Wanungo a kuvhatedza murathu wawe. “Ni songo vhilahela, Ndifelani. Linwe duvha li do vha dzhasi lanu.”

Vhalani 1

Dzhasi la Wanungo la kale lo vha li na mbonalode?

- Lo vha li dzivha na maluvha a pinki na matswuku hothehothe.
- Li na gunubu khulu dza phephulu.

Dzhasi la Wanungo liswa lo vha li na mbonalode?

- Ndi lidala li na naledzi dza dzivha na phephulu.
- Li na gunubu khulu tswuku.

Ndi nga mini Wanungo o ri murathu wawe ndi “mbava”?

- Ngauri murathu wawe o ambara dzhasi lawe la kale.
- Ngauri o vha a sa zwi divhi uri Ndifelani o fhiwa dzhasi nga mme awe.
- Ngauri o vha o humbula uri Ndifelani o tswa dzhasi lawe line a li takalelesa.
- Ngauri o vha a sa zwi divhi uri dzhasi lo no vha litukusa khae zwino.
- Ngauri o vha a sa zwi divhi uri mme awe vho mu rengela dzhasi liswa.

Vhalani 2

Wanungo o wana mini kha dirowa dza Ndifelani?

- O wana rokho yawe dala i na mitalo mitswuku, dzhesi yawe ya pinki na vhurukhu hawe ha lutombo.

Ho itea mini musi mme a Wanungo vho vhona o ambara zwiambaro zwawe zwothe zwa kale?

Vho thoma u sea.

Ndi nga mini Wanungo o vhudza murathu wawe uri linwe divha heli dzhasi liswa li do vha lawe?

- Ngauri o divha uri Ndifelani u na zwiambaro zwawe zwothe zwi re zwituku.
- Ngauri o divha uri mme awe vho nea Ndifelani zwiambaro zwawe zwothe zwa kale.
- Ngauri o zwi divha uri u khou aluwa zwiambaro zwawe zwothe linwe divha zwi do vha zwituku.

TSHITORI TSHA 2 VHURUKHU HONEHONE

Thero: Zwiambaro zwashu

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshitori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshitori itshi tshi do thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri vhana vha a aluwa vha si tsha lingana nga zwiambaro zwavho - u fana na tshitori tsha vhege yo fhiraho: Ndi dzhasi langa. Kha zwtori izwo vhabvumbudzwa vhahulwane a vha tsha lingana nga zwiambaro zwe vha vha vha tshi zwi funa. Vhothe vha wana zwiambaro zwiswa zwine vha zwi funa mafheleloni.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga nea vhagudi

- Vhana vha dzula vha tshi khou aluwa, nahone vha tshi aluwa, zwiambaro zwavho a zwi tsha vha lingana.
- Zwiambaro zwo fhambanaho zwi a edana na u pfhala muvhilini nga ndila dzo fhambanaho (zwi a pata, zwo rembedza, zwo oma, zwi vhuphuvhephuvhe). Zwiambaro zwi itwa nga matheriala a lushaka lwo fhambanaho ane a tutuwedza ndila ine a pfhala ngayo.
- Mavhengeleni hu na kamara kana phera dza u lingedza zwiambaro, hune na lingedza zwiambaro musi ni sa athu u zwi renga, u itela u vha na vhutanzi uri zwi a ni edana na uri ni a takalela ndila ine zwa vhonele na u pfhala ngayo.
- Zwo dowelea u shanduka kha zwine ra zwi funa musi ri tshi aluwa ra lingedza zwiwe zwithu zwiswa.

Tshitirathedzhi tsha u pfhesesa: U tumanya

- Ndi mini: Ndi u elekanya nga ha ndila ine tshitori tsha tumanya ngayo na vhutshilo hanu, dziwe bugu, kana zwi re shangoni.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa tshitori khwine nga u tshi tumanya na zwithu zwine na vho zwi divha.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Zwi ita uri tshitori tshi pfhesesee na uri zwi leluwe u tshi humbula.

U shumisa tshitiirathedzhi itshi kha tshitori itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
17,1	Fhedzi mbuno yo vha i ya uri marukhu awe o vha a sa tsha mu lingana. O vha a tshi khou dipatisa ngao lwa minwedzi i na tshivhalo. U swikela linwe duvha gunubu i tshi tou thukhu!	Ndi nga ita vhumani vhukati ha mafhungo ashu mavhili. Vhothe Vhungoho na Wanungo vho no fhira tshipida tsha zwiambaro zwine vha zwi funa.
18,1	Vhungoho o vha a tshi lingedza u zwi dzumba, Fhedzi mme awe vha tshi zwi tumbula, vha thoma u mu sea. Vha mu vhudza uri, “Khezwo! Tshifhinga tsho swika tsha u renga marukhu maswa.”	Ndi nga ita vhumani vhukati ha zwtori zwashu zwivhili. Vhothe mme a Vhungoho na mme a Wanungo vha sea musi vha tshi vhona vhana vhavho vha tshi khou lingedza u kombetshedza zwiambaro zwine zwa sa tsha vha lingana. Vha sea hu si u itela u sa vha na vhuthu, fhedzi u itela u sumbedza uri nwana u vhonala a tshi khou seisa a tshi khou lingedza u kombetshedza zwiambaro zwine zwa vha zwituku vhukuma.

Vhungoho o vha a tshi nyala zwiambaro zwiswa. O vha a tshi funa zwiambaro zwawe zwine a pfha zwi tshi mu dzula zwo no ambareswaho na u kuvhiwa lunzhi lunzhi. Fhedzi mbuno yo vha i ya uri marukhu awe o vha a sa tsha mu lingana. O vha a tshi khou dipatisa ngao lwa minwedzi i na tshivhalo. U swikela linwe divha gunubu i tshi tou thukhu!

Vhungoho o vha a tshi lingedza u zwi dzumba, Fhedzi mme awe vha tshi zwi tumbula, vha thoma u mu sea. Vha mu vhudza uri,

“Khezwo! Tshifhinga tsho swika tsha u renga marukhu maswa.”

Ho no fhela maquvha a re na tshivhalo, ndi mus
Vhungoho na khotso awe vha tshi ya mavhengeleni,
o vha o tšungufhala ndila yothe. A humbula a ri, “A thi
todi marukhu maswa.”

Khotsi a Vhungoho vho mu thusa u khetha marukhu a zwitaela zwo fhambanaho a no mu lingana. A a dzhia a ya nao lufherani lwa u lingedzela.

“Ndi ɔo vha ndo ima nnda. Ni mmbudze musi no wana vhune na vhu takalela.” vha ralo.

Vhungoho o thoma nga u lingedza vhurukhu vhutswu.

“Thaniwe a vhu ngo tou vhifhesa nga maanda?” u khou humbula a tshi khou vhu bvisa kha heñara. Fhedzi o ri a tshi tou edzisa a pfha uri labi la hone a li tou vha lavhudi. O pfha li tshi hwasana u mu nwaya kha lukanda.

“A thi todi marukhu maswa.” musisi a tshi humbula.

Tshi tevhelaho, Vhungoho o lingedza bokhathi/dzhini ya tshitaela ya lutombo.

“Thamusi ndi do vhonala ndi wavhuḍi nga hedzi?” u khou humbula a tshi bvisa kha heñara. Fhedzi a tshi tou lingedza a pfha labi la hone lo oma. A pfha u nga a nga si kone na u tshimbila. Musi a tshi lingedza u tumba, a pfha u nga vhurukhu vhu khou mu tshea kha khundu.

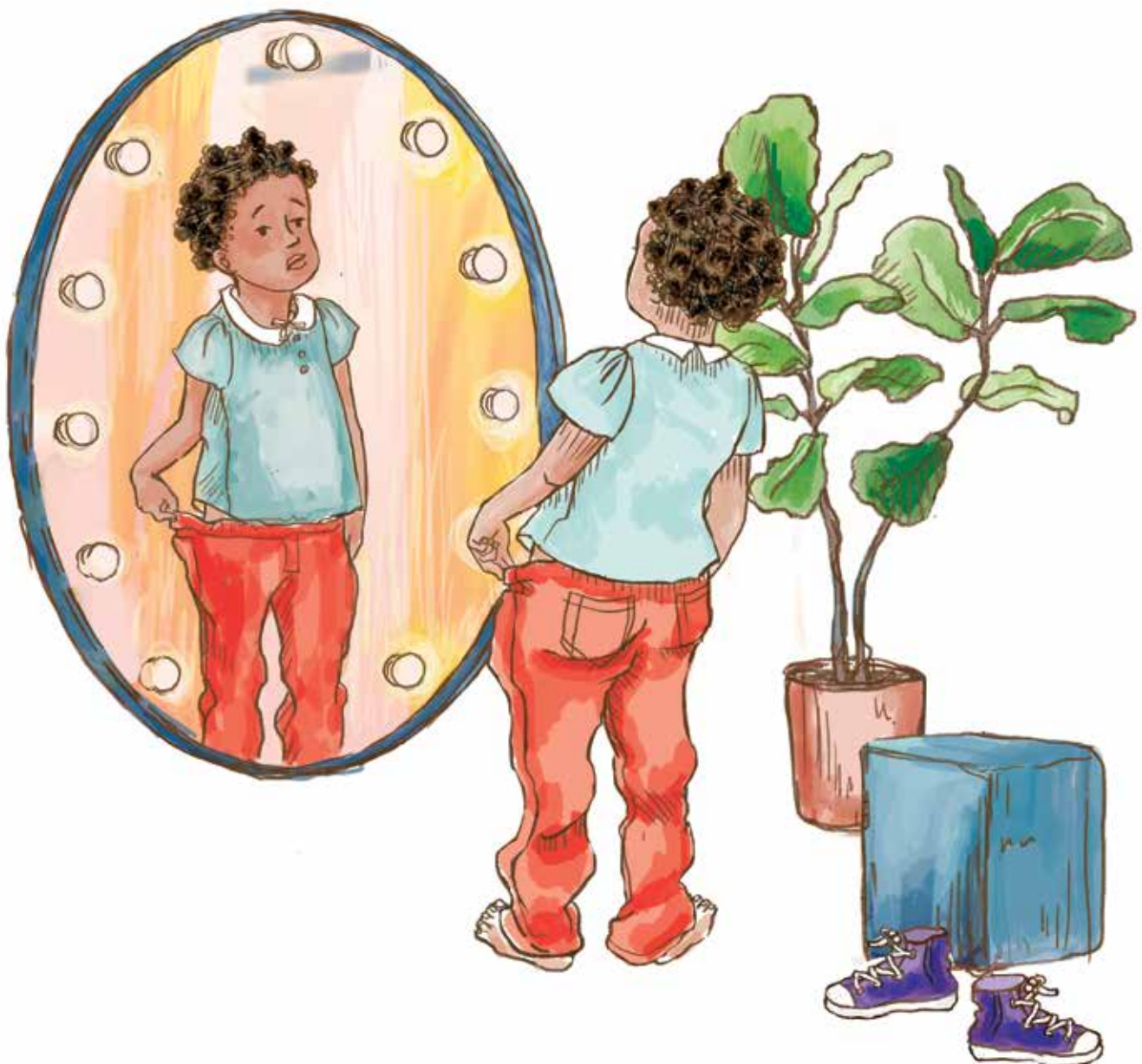
“A thi toḡi marukhu maswa.” musi a tshi humbula.

Nga murahu ha hezwo, Vhungoho o lingedza marukhu matswuku vhukuma.

“Thaṅwe haya a ḁo mpfara zwavhuḁi. “O vha a tshi humbula a tshi khou a bvisa kha heṅara. Fhedzi musi a tshi tou a edzisa a pfha a tshi tou vha mahuvhuhuvhu. A pfhala a tshi lemela. U vhilaedzwa ngauri a ḁo wa musi a tshi khou gidima na musi a tshi khou tamba o a ambara.

“A thi ṭoḁi marukhu maswa.” musi a tshi humbula.

“Naa zwi khou tshimbila hani afho?” Khotsi a
Vhungoho vha vhidzelela vhe nḁa ha lufhera lwa u
edzisela.

“A thi khou wana marukhu ane nda a takalela,” u
amba a tshi khou ambara vhurukhu hawe ha kale.

Musi Vhungoho a tshi wana khotsi awe, vho vha vho ima tsini na raga yo nakiswaho nga zwikete zwi re na maluvha. Maṭo a Vhungoho a kungea. A vhudzisa, “Izwi zwi nga tou ita hani? Ndi nga lingedza zwiṅwe zwikete?”

“Ni zwi takalela u fhira marukhu?” vha tshi mu vhudzisa. Vhungoho a tenda nga ṭhoho.

Musi Vhungoho a tshi tou ambara tshikete lwa u tou thoma, o zwi divha uri tsho luga. Labi la hone lo vha lo sekenela zwavhuḽi. Lo pfhala li tshi tou suvhelela sa siliga kha lukanda lwawe. Musi a tshi dzula fhasi, li tatamutshela fhethu hothe zwavhuḽi. Tshi mu dzula zwavhuḽi u fana na marukhu awe avhuḽi a kale.

Vhungoho ha ngo wana marukhu avhuḽi, fhedzi o kona u wana tshikete tshavhuḽi.

Vhalani 1

Vhungoho o edzisa marukhu a lushakade?

O edzisa marukhu matswu, bokhathi dza lutombo na marukhu matswukutswuku.

Vhungoho o wana mini vhengeleni?

O wana tshikete tshavhuḽi tshiswa.

Ndi nga mini Vhungoho a songo wana marukhu maswa?

- Ngauri o wana tshikete vhudzulani hao.
- Ngauri ho vha hu si na vhurukhu na vhuthihi he a pfha vhu vhu tshi mu dzula zwavhuḽi.
- Ngauri marukhu matswu e a a edzisa o pfha a tshi hwaswa a tshi ṽwaya lukanda lwawe.
- Ngauri bokhathi dze a edzisa dzo vha dzo oma.
- Ngauri marukhu matswuku e a a edzisa o vha a tshi lemela na u vha mahuvhuhuvhu/ mahulwane.

Vhalani 2

Ni hambula uri Vhungoho o ḽipfhisa hani musi gunubu ya vhurukhu hawe i tshi ṽhukhuwa?

Ndi hambula uri o pfha o sinyuwa/a songo dzudzanyea/o dziedzea.

Ni hambula uri Vhungoho o ḽipfhisa hani musi mafhedziseloni a tshi wana tshikete tshine a tshi takalela?

Ndi hambula uri o pfha o takala/femuluwa.

Ndi nga mini Vhungoho o pfha o dziedzea?

- Ngauri gunubu ya vhurukhu vhune a vhu funesa yo ṽhukhuwa.
- Ngauri o vha a sa ṽoḽi u ya mavhengeleni u renga marukhu maswa.
- Ngauri o ṽuvha marukhu awe a kale ane a mu dzula zwavhuḽi.
- Ngauri o vha a sa ṽoḽi u wana marukhu maswa- o tama a tshi nga ambara marukhu awe a kale ane a mu dzula zwavhuḽi.
- Ngauri a hu na na vhurukhu na vhuthihi he a edzisa he ha vha hu tshi nga marukhu awe a kale.
- Ngauri a hu na na vhurukhu na vhuthihi he a lingedza he a pfha vhu tshi mu dzula zwavhuḽi.
- Ngauri marukhu e a a edzisa o pfha a tshi hwaswa na u fhala lukanda lwawe.
- Ngauri bokhathi dza lutombo dze a edzisa dzo vha dzo oma.
- Ngauri marukhu matswuku e a a edzisa o pfha a tshi lemela na u vha mahuvhuhuvhu/o hula.

TSHIṬORI TSHA 3

TSHIṬORI TSHA

MAKHULU WANGA

Thero: Vhomakhulu washu

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshiṭori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshiṭori itshi tshi ḡo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri zwickili na mvelele zwi nga fhiriselwa hani kha murafho u tevhelaho nga u funza, u ita ṅdowendowe na u kovhelana tshenzhemo.

Tshiṭirathedzhi tsha u pfhesesa: U monithara Kupfhesesele

- Ndi mini: Ndi u ṭola kupfhesesele kwanu musi ni tshi khou vhalala na u awela arali zwiṅwe zwithu zwi sa pfhali.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U ṭalukanya uri a ni pfhesesi zwithu na mbo ḡi zwi lugisa.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Tshi ita uri ni dzulele u ḡidzhenisa kana u dzhenelela kha mafhungo zwa khwiṅisa u pfhesesa nge na ṭavhanyedza u tandulula u sa pfhesesana

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṅea vhagudi

- Miṭa i pfukisela zwickili na sialala u bva kha kha muṅwe murafho u ya kha muṅwe. Tshiṅwe tshifhinga vhomakhulu vha gudisa vhana zwithu zwe na vhone vha zwi gudavho kha vhabebi vhavho kana vhomakhulu vhavho. Hezwi zwi thusa kha uri sialala i si fe.
- Vhathu vha nga ita zwithu zwi no thusa vha tshi shumisa matheriala a no bva kha mupo. Vumba ndi lushaka lwa mavu ane a nga vhumbebiwa a bva khali na zwiṅwe zwithuvho.
- U vhumbebi khali ndi tshikili tshi no ṭoda muthu a tshi ita ṅdowendowe u itela u guda. Vhathu vha tea u ita ṅdowendowe lunzhilunzhi vha sa athu u swikelela kha u kona itsho tshithu.
- Musi vumba ḡi ḡiṅu, a ḡi kondi lune ḡa kona u vhumbebi zwi tshi leluwa. Musi ḡi tshi oma, ḡi a omelela ḡa vha tshithu tshe ḡa vhumbebiwa zwone. Arali vumba ḡa nelwa nga mvula musi ḡi sa athu oma ḡi a dovha ḡa ṅoka ḡa pawṭukana.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi
kha tshitiṛi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
31,1	Avhapfhani o vha a sa athu vhona zwithu zwo nakaho u fana na khali dze dza vha dzi tshi vhumbiwa nga makhulu wawe. Vho vha vha tshi tṛanganyisa vumba na mavu. Kha Avhapfhani zwo vha zwi tshi nga vhuṭolo. “Ndi na lutamo lwa u vhumba khali u fana na vhone.” ndi Avhapfhani a tshi vhudza makhulu wawe. Makhulu vha mwemwela.	Kha ndi ime ndi humbule... Kha ndi sedze uri ndi a pfhesesa: Avhapfhani u humbula mini nga khali dza makhulu wawe? Oo, ndi a zwi pfhesesa. O humbula uri dzo naka lune na ene a tṛoḁa u vhumvavho khali.
34,1	Ndi fhaḁaha makhulu vha tshi sumbedza Avhapfhani kuṭanganyisele kwa vumba na mavu. Vha mu sumbedza uri mbumbo ya khali i vhumbiwa hani nga u i monisa nga vhuronwane. Vha mu sumbedza kutalele kwa makolo kha khali u itela u dzi nakisa. Vha sumbedza Avhapfhani uri khali dzi vhewa hani ḁuvhani uri dzi ome.	Kha ndi ime ndi humbule... Kha ndi sedze uri ndi a pfhesesa: Ndi maga afhio ane Avhapfhani a tea u a tevhela u itela u vhumba khali? Tsha u thoma u fanela u tṛanganyisa vumba ḁi bvaho mavuni, nga murahu a vhumba khali a konaha u tala makolo kha khali yawe. Mafheleloni a nga kona u i vhea ḁuvhani uri i ome.

Avhapfhani o vha a sa athu vhona zwithu zwo nakaho u fana na khali dze dza vha dzi tshi vhumbiwa nga makhulu wawe. Vho vha vha tshi ṭanganyisa vumba na mavu. Kha Avhapfhani zwo vha zwi tshi nga vhuṭolo. “Ndi na lutamo lwa u vhumba khali u fana na vhone.” ndi Avhapfhani a tshi vhudza makhulu wawe. Makhulu vha mwemwela. “Ndi muhumbulo wavhuḏi hoyo.” vha a fhindula, “Na n̄e ndo guda u vhumba khali ndi tshi lingana na inwi.”

“Musi ndi na minwaha ya malo u fana na inwi, ndo vha ndi tshi ṭalela mme anga vha tshi vhumba khali. Vho vha vha tshi ṭanganyisa vumba na mavu. Vho vha vha tshi dzi vhumba mbumbo nga zwanda vha dzi vhea ḍuvhani uri dzi ome. Musi we nda vhumba khali yanga ya u tou thoma, vho ntsumbedza uri ndi i monisa hani nga vhuronwane. Vha ntsumbedza uri makolo a taliwa hani u itela u i nakisa. U bva afho, vha ntsumbedza uri ndi vhea hani ḍuvhani. Fhedzi vhusiku honoho, mvula ya thoma u na musu ndo edela. Ndi tshi vuwa, nda wana khali yanga i sa vhoneali.”

“Tshe nda wana ho vha muelela wa lurofhe lutswuku lu tshi khou tsa na ngade. Khali yanga ya u tou thoma yo vha yo noka.” ndi makhulu vha tshi tou fa nga zwiseo.

Avhaphhani a dzula e duu, e na makhulu wawe! A lingedza u elekanya nga musu vha tshee kusidzana. “Khezwi vha songo gudisa mme anga?” hu vhudzisa Avhaphhani.

“Tshoo inwi Avhaphhani, ndo lingedza!” Mme anu vho vha vha tshi funesa mitshino – ndi yone sialala yashu ye vha i pfhumbisa yeneyo.”

Ndi fhalaha makhulu vha tshi sumbedza Avhaphhani kutanganyisele kwa vumba na mavu. Vha mu sumbedza uri mbumbo ya khali i vhumbiwa hani nga u i monisa nga vhuronwane. Vha mu sumbedza kutalele kwa makolo kha khali u itela u dzi nakisa. Vha sumbedza Avhaphhani uri khali dzi vhewa hani duvhani uri dzi ome.

“Ni tea u ita ndowendowe lunzhi kha hezwi zwithu.” ndi makhulu vha tshi talutshedza. Avhaphhani na makhulu vho twa vha tshi khou vhumba khali duvha lothe.

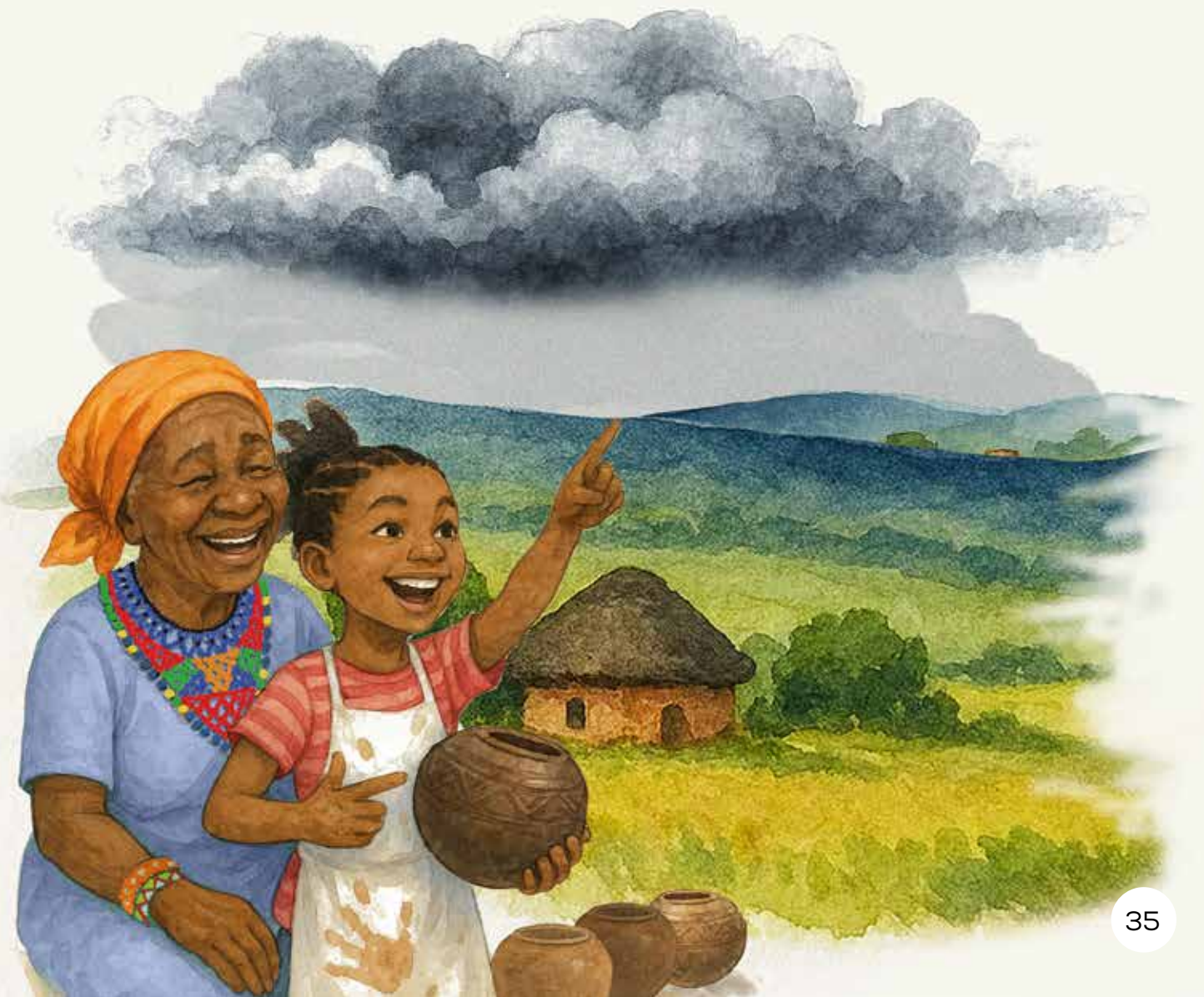

Musi khali dza Avhaphfhani dzo no oma nahone dzi tshi vho penya, Avhaphfhani a doba nthihi yadzo ye a vha a tshi dikhoḁa ngayo.

“Iyi i nga dzula ngomu nḁuni makhulu?” ndi Avhaphfhani a tshi vhudzisa makhulu.

“Ndi nga mini ni tshi ṭoḁa u i vhea nḁuni?” hu vhudzisa makhulu.

Avhaphfhani a liladza tshifhaṭuwo a sedza makoleni. “Hu na makole a no khou vhoneḁa e kulenyana. A thi ṭoḁi i tshi ṇoka mvulani, u fana na iḁa yavho ya u tou thoma.” ndi Avhaphfhani a tshi ṭalutshedza.

Vhalani 1

Ndi mini tsho nakesaho tshe Avhaphfani a vhuya a tshi vhona?

Khali dza makhulu wawe.

Makhulu vho vha vhe na minwaha mingana musi vha tshi guda u vhumba khali?

Makhulu vho vha vhe na minwaha ya malo, u fana na Avhaphfani.

Ndi nga mini Avhaphfani a tshi toda uri makhulu vha mu gudise u vhumba khali?

- Ngauri o vhona khali dza makhulu dzo nakesa.
- Ngauri u a tama makhulu – u tama u fana navho.
- Ngauri mme a Avhaphfani a vha koni u vhumba khali – zwino u tea u guda kha makhulu wawe.
- Ngauri u vhumba khali a zwo ngo leluwa – u tea u tou fundedziwa nga muṱwe muthu.

Vhalani 2

Makhulu vho guda u vhumba khali kha nnyi?

Vho guda u vhumba khali kha mme avho.

Ndi nga mini Avhaphfani a songo guda u vhumba khali kha mme awe?

Ngauri mme awe a vho ngo vhuya vha guda u vhumba khali.

Ndi nga mini Avhaphfani o vha a tshi khou toda uri khali yawe ine a i funesa i dzheniswe nduni?

- Ngauri khali ya makhulu ya u tou thoma yo ṅoka nga mvula.
- Ngauri hedzi ndi dzone khali dza u tou thoma dze Avhaphfani a vhumba. Ndi dza tshipentshela nga ṅṱhani ha zwenezwo.
- Thamusi Avhaphfani u khou toda u sumbedza mme awe uri zwino u vho kona u vhumba khali nga ene muṱe.
- Ngauri Avhaphfani o vhona hu na makole. A elelwa uri khali ya u tou thoma ya makhulu yo ṅoka nga mvula. Ha toda zwi tshi bvelelavho na kha khali yawe ya u tou thoma.

TSHITŌRI TSHA 4 SWOBO YA MAKHULU YA MATOMBO

Thero: Vhomakhulu washu

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshiŋori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshiŋori itshi tshi ɔo thusa vhagudi u pfhesesa uri vhathu vha nga shumisa mihumbulo ya vhuṭali na u shumisana kha tshigwada u itela u thusana zwifhingani zwi kondaho.

Tshiŋirathedzhi tsha u pfhesesa: U ita tsedzuluso

- Ndi mini: Ndi u dzhia tsheo arali ni tshi takalela tshiŋori kana zwe vhabvumbedzwa vha nanga.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U ɔa na mihumbulo yaŋu na u pfhesesa tshiŋori kha vhuimo / levele yo dziaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi u elekanya nga ha mulaedza wa tshiŋori na zwine na tenda nga hatsho.

Miŋwe ya mihumbulo ine vha nga nea vhagudi

- Vhomakhulu na vhaŋwe vhalala vha shumisa vhuṭali, zwiŋori na tshenzhelo dzavho dza vhutshilo kha u eletshedza na u thusa miṭa yavho na zwitshavha zwa havho.
- Mvula ndi tshithu tshihulwane kha u alusa zwiliŋwa na u fusha zwipuka. Musi hu na gomelelo (tshifhinga tshilapfhu mvula i sa ni kana i ṭhukhu), vhathu na zwipuka vha nga shaya zwiliwa zwo eɗanaho.
- Swobo i itwa nga u bika thimbanywa dzo fhambanaho dzo ṭanganyiswa bodoni yo vhwaho nṭha ha mulilo. Swobo a i anzeli u bikwa i na matombo.
- Vhathu vha tshitshavha vha nga thusana nga u kovhekana zwine vha vha nazwo. Musi muthu muŋwe na muŋwe a tshi bvisa zwiṭukuṭuku, zwi nga fhedza zwo ita tshithu tshihulwane tshine tsha nga thusa muŋwe na muŋwe wavho.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi
kha tshiṭori itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
40,1	Makhulu vha tea u ḁa na pulane nga u ṭavhanya. Vho dzula nṯha ha tshidulo tshavho tsha u dzinginyea. Vha tekuwa vha tshi ya murahu na phanda vha kati vha tshi khou humbula nga ha pulane. “Aha!” Makhulu vha ṭavha mukosi, “Ndi na pulane Ndingoho, ndi tshifhinga tsha u ita swobo yanga ya tombo.”	Ndi ita tsenguluso ya uri makhulu wa Ndingoho vho ṭalifha. Ndi humbula uri a nga dzula a tshi ita pulane naho zwifhinga zwi tshi konḁa.
43,1	“Makhulu vha khou ita swobo ya tombo ya u ḁifha.” A vhudza vhathu kusini kwoṯhe.	Ndi ita tsenguluso ya uri Ndingoho o ṭalifha u fana na makhulu wawe. O vha e na pulane ya u ita uri vhadzulapo vhoṯhe vha muvhunduni vha ṭode u ḁivha nga ha swobo yo khetheaho ya makhulu.

Ndingoho na makhulu wawe vho vha vhe na ndala nga maanda. Zwifhinga zwo vha zwi zwivhi. Mvula yo vha i sa athu na. Mavhele ho ngo hula, kholomo dzo vha dzo onda. A ho ngo vhuya ha vha na muthihi hafha kusini we a kona u vhulunga zwiliwa. Zwo vhilaedza makhulu. Vha tea u ita'ni? Vhudenzhe ha u onda ha Ndingoho ho vha vhu tshi khou sekana vhu tshi ya, duvha liniwe na liniwe, o vha a sa tsha gidimagidima na u tamba musi tshikolo tsho bva.

Makhulu vha tea u da na pulane nga u ṭavhanya. Vho dzula n̄tha ha tshidulo tshavho tsha u dzinginyea. Vha tekuwa vha tshi ya murahu na phanda vha kati vha tshi khou humbula nga ha pulane. “Ahaa!” Makhulu vha ṭavha mukosi, “Ndi na pulane Ndingoho, ndi tshifhinga tsha u ita swobo yanga ya tombo.”

Ndingoho a vhasa mulilo. Makhulu vha vhea bodo khulu yo dala nga maḓi tshivhasoni. Ndingoho a kuvhanganya matombo a u suvhelela a re kha mavu o omaho. “Haya matombo a ḓo ita swobo ya u ḓifhesa.” Ndingoho na makhulu vha sea vho takala. Makhulu vha shela matombo kha maḓi.

“Gidimani na kusi ni tshi vha vhudza nga ha swobo yanga ya tombo ya u difha, Ndingoho!” ndi makhulu vha tshi amba. Ndingoho a gidima na kusi.

“Makhulu vha khou ita swobo ya tombo ya u dīfha.” A vhudza vhathu kusini kwothe. “Swobo ya tombo?” ndi mugudisi a no

“A thi athu vhuya nda pfha nga hayo. Makhulu vha dīvhea/duma hothe nga swobo yavho ya tombo.” ndi Ndingoho a no ralo.

“Ahaa khezwo!- Ndi a i funa swobo heila,” ndi khonani dza makhulu dzi tshi amba. “Zwavhukuma ndi tea u wana tshigodelo/bawele.”

“Ndi nga thetshele?” hu humbela mulimi.

“I pfhala i tshi dīfha,” hu amba mulisa.

“Ee!” hu amba Ndingoho.

Ndingoho a dzhia kufhinganyana a tshi khou humbula. “Fhedzi i nga si lingane u kovhekana,” u amba o sinyuwa. Muñwe na muñwe o vhonele o sinyuwa. Vhothe vho vha vhe na ndala.

“Ndi na muhumblo hafha,” ndi Ndingoho o no amba,
“ndi na vhuṭanzi uri makhulu vha ḁo kovhekanya
swobo. Fhedzi muṇwe na muṇwe a ḁe na thimbanywa i
no ḁifha ri shele. I ḁo kona u lingana muṇwe na muṇwe
washu.”

“Ndi nga ḁa na maḁabula,” ha amba mugudisi.

“Kherotse dzi ḁo engedza munukhelelo,” ha amba
mulimi.

“Ndi na nyala dza u ḁifhelela dzine ra nga ṭanganyisa,”
ha amba mulisa. “Ndi ḁo ṭhavha khuhu yanga ya u
fhedza ya hei bodo,” ha amba khonani ya makhulu.

Vhoṭhe vhadzulapo vha ṭavhanya u ya mahayani u
sedza zwine vha nga zwi wana zwa u ṭanganyisa kha
swobo ya makhulu yo khetheaho.

Maḡi a seluwa a bvela nḡa ha bodo. Makhulu vha ritha maḡi vha shela muḡo na zwipaisi. Munukheleloḡe wa u ḡifha iwe vhathu! Nga muthihi nga muthihi vhadzulapo vha ḡisa miroho yavho uri i shelwe kha swobo ya makhulu. Zwenezwi vhadzulapo vha tshi engedza zwithu kha swobo munukhelelo wa u ḡifha wa ḡaḡa.

Mafheloni swobo ya vha yo luga. Muñwe na muñwe a ḡa na tshigodelo vha dzula u mona na mulilo vha kovhekana iḽa swobo ya tombo ya u ḡifha. Yo vha i nnzhi zwe na mmbwa ya wanavho.

Nga murahu ha vhuṭambo, makhulu vha amba tshiṭori,
Ndingoho a imba luimbo vhathu vha pembela. Ho vha
ho no vha kale vhadzulapo vho dzula vhoṭhe vha tshi
khou ḽa vha tshi amba.

“Ro vha na ḽuvha ḽi mangadzaho.” hu amba mulimi.

“Ri a livhuwa swobo ya tombo,” ndi mulisa a no ralo.

“Vho ri sumbedza uri u kovhekana zwi ita uri roṭhe ri
vhe vhapfhumi,” ndi mugudisi a no ralo.

Ndingoho na makhulu wawe vha mwemwelela
tshidzumbeni.

Vhalani 1

Mugudisi o dīsa thimbwanywa dzifhio?

O dīsa madabula.

Mulimi o engedza mini kha swobo?

O dīsa kherotse dza u engedza.

Ndi nnyi we a dīsa nyala ya swobo ya tombo?

Mulisa o dīsa nyala.

Ndi nga mini swobo yo pfhala i yavhudi?

- Ngauri mudzulapo muṇwe na muṇwe o dīsa thimbwanywa.
- Ngauri thimbwanywa dzoṭhe dzo ṭangana dzo pfhala zwavhudi.

Vhalani 2

Ndi nga mini makhulu vho vha vho dinalea?

Ngauri vho vha vha si na zwiḽiwa zwo linganaho zwa muḽuhulu wavho.

Makhulu vho vha vhe ngafhi musi vha tshi dzhia tsheo ya u ita swobo ya tombo?

Vho vha vho dzula kha tshidulo tshavho tsha u dzinginyea.

Vhadzulapo vho dīpfha hani nga murahu ha vhuṭambo?

Vho pfha vho takala/vho fura.

Ṭhaṭhuvhani nga ha Ndingoho na makhulu wawe.

Ndi humbula uri vha... ngauri...

TSHITORI TSHA 5 KHA RI TAMBE DUVHEKE

Thero: Ri tambela nḡa

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshitori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshitori itshi tshi ḡo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri vhatu vha bvaho fhethu ho fhambanaho vha nga shumisa madzina o fhambanaho kha mutambo muthihi. Zwi nga dovha zwa vha thusa u pfhesesa uri u tamba rothe zwi nga ri thusa u wana zwine ra fana ngazwo.

Tshirathedzhi tsha u pfhesesa: U swikelela tsheo nga u tou humbulela

- Ndi mini: Ndi u humbulela zwithu zwine muḡwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ṭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevhedi kha tshitori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ṭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhala, na u pfhesesa tshitori na vhabvumbedzwa khwine.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga nea vhagudi

- Miṭa i anzela u dalelana nga zwifhinga zwa holodei. Musi hu holodei, vhana vhanzhi vha dalela mashaka avho sa vhomakhulu, vhomakhadzi/ vhommane/vhommemuhulu, vhomalume/vhokhotsimuhulu/ vhokhotsimunene na vhazwala. Vha wana khonani ntswa musi vha tshi ya u dala.
- Mutambo muthihi u nga vha na madzina o fhambanaho fhethu ho fhambanaho. Tshiḡwe tshifhinga vhatu vha ḡorobo, zwitshavha kana kha mashango o fhambanaho vha tamba mutambo u no fana fhedzi vha u vhidza nga madzina o fhambanaho.
- Zwo leluwa uri vhatu vha sa pfhesesane. Tshiḡwe tshifhinga vhatu vha nga humbula uri a vha khou tendelana ngauri vha tshi khou shumisa maipfhi o fhambanaho. Fhedzi-ha, musi vha tshi vhudzisana mbudziso na u ṭalutshedzana zwine vha khou amba zwone, vha nga zwi wana uri vha khou amba nga tshithu tshithihi.
- Mitambo na zwipotso zwi nga vha ḡila yavhudi ya u ita vhuṭumani na khonani ntswa.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi kha tshiṭori itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
53,1	Halati o vha o ḡa u dala ha mmame wawe Soweto nga Khirisimusi. Washu o vha o dalavho ha makhulu wawe. Mudzuli o vha o ḡa u dalela vhazwala vhawe. Vhuraru havho a vho ngo lenga u vha dzikhonani.	Ndi nga swikelela tsheo nga u tou humbulela uri vhana vha re kha tshiṭori vhoṭhe vha dzula hunwe fhethu. Vho tou ḡa fhethu huthihi nga holodei.
57,4	“Heyi i tou nga Toti ngoho. Ndi mutambo muthihi.” ndi Washu a tshi sea. “Na wa Tshikhago wo tou rali.” ndi Mudzuli e nga fhaḡa. “Zwi tou fana ngauri a thi ri arali hu si vhe na muthihi kha thimu ane a thefula zwiḡotikoti, vha iḡa inwe thimu vha fhiwa tshikhala tsha u tamba?” “Ee!” Halati u a tenda, “Na Duvheke i tou ralo.”	Ndi nga swikelela tsheo nga u tou humbulela uri vhana vho vha vho lavhelela uri mitambo i ḡo fhambana ngauri yo vha i na madzina o fhambanaho. Ndi vhona unga vha pfha vho mangala musi vha tshi zwi vhona uri vhoṭhe vha khou amba nga ha mutambo muthihi.

Halaṭi o vha o ḡa u dala ha mmane wawe Soweto nga Khirisimusi. Washu o vha o dalavho ha makhulu wawe. Mudzuli o vha o ḡa u dalela vhazwala vhawe. Vhuraru havho a vho ngo lenga u vha dzikhonani.

“Ndi khou borea,” hu amba Washu, “Kha ri tambe Toti.”

“Nḡe a thi u ḡivhi hoyo mutambo,” ndi Halaṭi a no ralo, “Khezwi ri sa tambi Duvheke.”

“Khezwi ri sa tambi Tshikhago? Ndi mutambo u no takadzesa.” hu amba Mudzuli.

“Tshikhago? dzina ḡa hone ḡi pfhala sa ḡa ḡorobo musi – a si dzina ḡa mutambo heḡo.” ndi Washu a tshi ita na u shanda maḡo.

Vha dzula fhasi vha tshi ḡaṭisana nga uri ndi mutambo ufho une vha nga tamba. Vha ḡaṭisana vho ḡaṭisana nga mutambo wonewone une vha nga tamba.

“Ho lugaha.” Washu o fhedzisela o kundwa, “Ri nga kha di tamba yeneyo Duvheke ya hone arali i yoneyone.”

“I tambiswa hani?” Halati a mbo di takuwa. “Zwo luga, arali ri tshi khou ya u tamba Duvheke, ri tea u vha ri na zwikotikoṱi zwivhili na bola.”

“Zwi fana na Tshikhago musi.” hu amba Mudzuli.

“Na kha Toti hu tea u vha na zwikotikoṱi zwivhili na bola u itela u kona u tamba,” hu amba Washu.

“Ri tea u thoma nga u ita thimu mbili. Inwe thimu i mudavhini ngeno inwe i tshi khou dobela. Thimu i re mudavhini i tea u gidima i tshi lingedza u ṭhophazwikoṭikoṭi zwa f̣hata thawara ṭhukhu.” Halaṭi a tshi isa phanda a ri: “U bva afho, vha tea u gidimela hune ha winiwa hone.”

“Musi izwo zwi fana na Toti.” ndi Washu a tshi dovholosa hafhu.

“Mulayo wa hone u ɗi fana na wa Tshikhago.” Mudzuli na ene u khou dovholosa.

“Zwa vhukuma?” Halaṭi u a vhudzisa, “Zwi pfhala zwi tshi mangadza.”

Halaṭi u a isa phanda. “Mushumo wa thimu i no khou dobela ndi u rwa vha iḽa inwe thimu nga bola. Miraḽo ya iḽa inwe thimu i fanela u lingedza u tinya uri bola i si vha rwe. Arali ya vha rwa, vha tea u dzula fhasi.”

“Zwi tou fana na zwa Toti!” Washu u ralo a tshi vhonala o ḽaḽa.

“Milayo ya hone i tou fana na Tshikhago kwakwakwa!” hu amba Mudzuli.

“Zwa vhukuma?” ndi Halaṭi a no ralo, “Zwithu zwa hone, ngohoi!”

“Zwino, thimu i no khou dobela i tea u fha thimu i re ngomu bola. Mutambi muñwe na muñwe wa iyi thimu u na zwikhala zwiraru zwa u posa bola vha tshi lingedza u thefula tshiṭhopho tsha zwikoṭikoṭi.” ndi Halatṭi a tshi ṭalutshedza.

“Yoo! I tou fana na kha Toti.” Washu u a ḡadzisa. “Arali thimu ya thefula tshiṭhopho, vha a wina phointhi, na u wana tshifhinga kana tshikhala tshinwe hafhu tsha u tamba?”

“Ee!” hu amba Halatṭi, a tshi vhonele o ḡaḡa. “Ni zwi ḡivhela ngafhi inwi?”

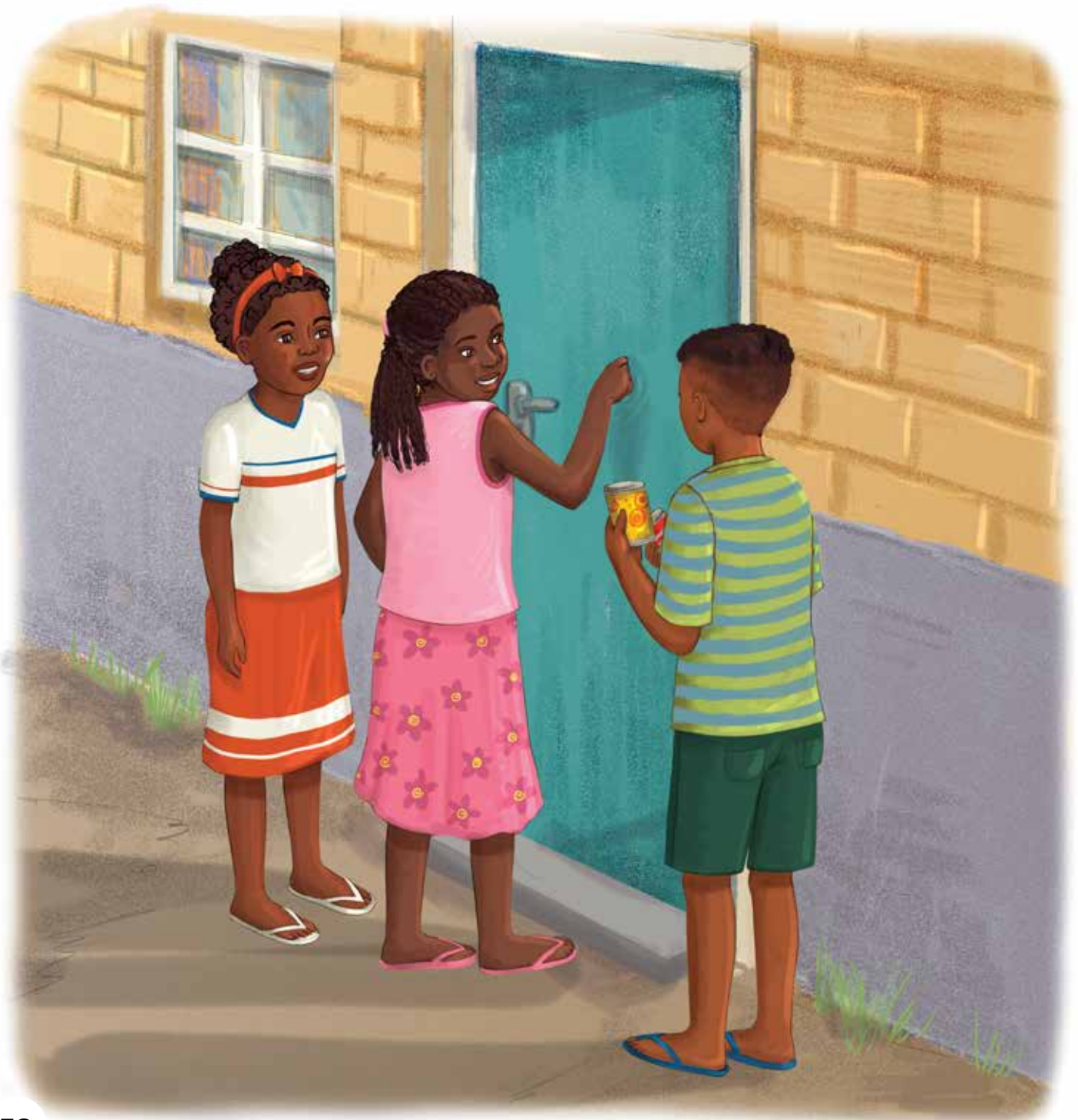
“Heyi i tou nga Toti ngoho. Ndi mutambo muthihi,” ndi Washu a tshi sea.

“Na wa Tshikhago wo tou rali.” ndi Mudzuli e nga fhaḷa. “Zwi tou fana ngauri a thi ri arali hu si vhe na muthihi kha thimu ane a thefula zwikoṭikoṭi, vha iḷa inwe thimu vha fhiwa tshikhala tsha u tamba?”

“Ee!” Halatṭi u a tenda,
“Na Duvheke i tou ralo.”

“Aha, kha ri ye u tōda zwikoṭikoṭi.” ndi Washu a no ralo.
Vha mona na miḍi vha tshi humbela zwikoṭikoṭi kha
vhahura vhavho.

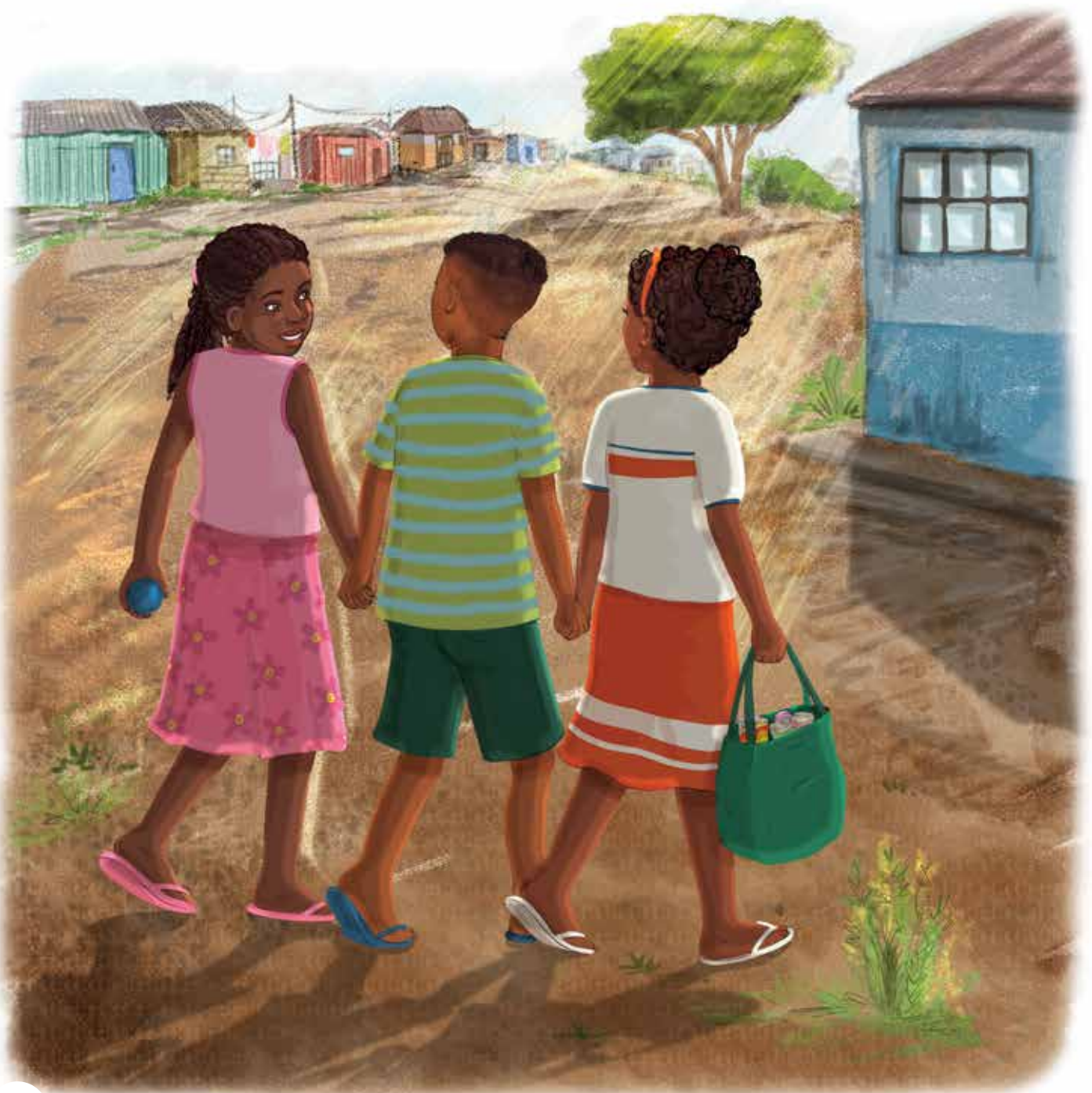
Musi vha tshi swika mudini wa u fhedza tshitaratani itshi, Hlati a vhudzisa a ri, “Vha nga ri fhavho zwikotikoti zwa u tamba Duvheke?”

Mufumakadzi vha henefho mudini vha vha vhudza uri vha lindele. Vha vhuya vho gagaḡela pulasitiki lo ḡalaho zwikotikoti.

“Hone no vha ni tshi zwi ḡivha uri vhaṅwe vhathu vha ri uyu mutambo u pfhi Tshikhago?” vha ralo vho tou fa nga zwiseo, “Ngeno vhaṅwe vha tshiri u pfhi Toti. Idanu lingedza u zwi elekanya.”

Mafheleloni vho mbo di wana zwikotikoti zwo
linganaho. Halaṭi, Washu na Mudzuli vha lavhelesana
vha mwemwela, “Kha ri tambe Duvheke-Tshikhago-
Toti.” ndi Mudzuli a no ralo, o tou liḡe nga zwiseo.

Vhalani 1

Fhethuvhupo ha tshitori itshi ndi hufhio?

Tshitori tshi khou bvelela Soweto, nga tshifhinga tsha u awela tsha Khirisimusi.

Madzina mararu o fhambanaho a mutambo uyu ndi afhio?

Duvheke, Toti, Tshikhago.

Ndi nga mini vhabvumbedzwa vha itshi tshitori vho daḁa?

- Ndi ngauri vho vha vha tshi vhona u nga vha khou amba nga mitambo yo fhambanaho, fhedzi vho vha vha tshi khou amba nga mutambo wonoyo muthihi.
- Ndi ngauri vho vha vha tshi vhona u nga vha khou amba nga mitambo yo fhambanaho, ngeno milayo yoṱhe ya uyu mutambo i tshi fana.
- Ndi ngauri vho vha vha sa zwi ḁivhi uri mutambo une vha u funesa u nga vha na madzina o fhambanaho.

Vhalani 2

Ri nga humbulela hani uri vhabvumbedzwa vha bva fhethu ho fhambanaho vhuraru havho?

- Ngauri vhoṱhe vho tou ḁa u dalela mashaka afho Soweto.
- Ngauri ndi hone vha tshi khou thoma vhukonani.
- Ngauri vhoṱhe vha na madzina o fhambanaho a mutambo muthihi.

Ndi mini zwine avha vhana vha tea u kuvhanganya musi vha sa athu thoma u tamba?

Vha tea u kuvhanganya zwikoṱikoṱi.

Ndi nga mini vhabvumbedzwa avha vho sea musi tshitori tshi tshi fhela?

- Ngauri zwo vha dzhiela tshifhinga tshilapfhu u ṱalukanya uri vho vha vha tshi khou amba nga mutambo muthihi.
- Ngauri vho fhedza tshifhinga tshilapfhusa vho ḁaḁa.
- Ngauri dzina ḁa mutambo ḁa Duvheke-Tshigago-Toti ḁo lapfhesa nahone ḁi a seisa.

TSHITŌRI TSHA 6 PHOPHELA DZA DUVHA LA LUṬAVULA

Thero: Ri tambela nṅḁ

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshiṭori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshiṭori itshi tshi ḁo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri u tamba nṅḁ zwi ri tendela u ṭola mupo, u ḁiphina na khonani, na u ḁiphina nga mvelele dzo khetheaho zwitshavhani zwashu.

Tshiṭirathedzhi tsha u pfhesesa: U shumisa tshifanyiso tsha muhumbulo

- Ndi mini: Ndi u sika tshifanyiso tsha muhumbulo tsha zwine zwa khou itea kha tshiṭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela uri mafhungo a tshiṭori a pfhale e a vhukuma na uri a takadze.
- Zwine tsha thusa ngazwo: U pfhesesa nzulele ya vhabvumbedzwa na fhethuvhupo na u ita uri tshiṭori tshi vhe khagala zwavhudi.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṅea vhagudi

- Luṭavula ndi khalaṅwaha i no tevhela vhuria. Luṭavula zwi amba mutsho u no dudela, maluvha a tshi bonyolowa, zwikhokhonono zwi tshi bva nga vhunzhi, ngeno zwipuka zwi tshi sumbedza u thanya. Musi Luṭavula lu tshi swika, ri nga zwi vhona nga u dudela masiari, miri i ṭuma lurere, zwisusu zwi tshi fhufha, ngeno zwiṅoni zwi tshi fhaṭa zwiṭaha.
- Mutsho na khalaṅwaha zwi kwama kutambeke kwa vhathu nṅḁ. Sa tsumbo, vhuria, vhathu vha anzela u ita zwithu nga luvhilo nga uri vha khou pfha phepho. Musi mutsho u tshi vho dudela, vha nga ṭwa nṅḁ vha tshi khou tshimbila na u tamba na u tandula fhethu.
- La 1 Khubvumedzi li ḁivhiwa sa Duvha la Luṭavula fhanu Afrika Tshipembe. Inwe ya sialala dze dza vha dzi tshi itwa lokhesheni nnzhi musi vhathu vho livha mahayani vha tshi vhuya mishumoni na zwikoloni, ho vha hu u vha thupha nga mabakete a maḁi, ha vhidzelelwa uri 'Tshifhinga tsha Luṭavula!'. Sialala iyi yo vha i tshi sumbedza u fhela ha vhuria na u thoma ha khalaṅwaha ntswa. Izwi zwi kha ḁi itwa huṅwe fhethu fhedzi a zwo ngo tsha ḁowelea.
- Tshiṅwe tshifhinga vharathu, vha komana, dzikhaladzi na khonani vha tamba vha tshi ḁiphina nga zwithu zwi sa vhanghi khombo. Kha tshiṭori itshi, maḁi ndi tshipiḁa tsha ṅḁwelo ya sialala ya Duvha la Luṭavula, a si u vha isa.

U shumisa tshitiirathedzhi itshi kha tshitori itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
65,1	Fhedziha namusi duvha lo tsha zwavhuḍi lo tou kelengende! Orifuna o bvula na dzhesi. “Tshilimo tshi khou sendela.” ndi Orifuna a no ralo a tshi khou mwemwela.	Ndi kona u vhona Orifuna nga maṭo a muhumbulo a tshi khou bva biko musi a tshi khou tshimbila duvhani li sa fhisesi.
71,1	Fhedziha hu si kale, Orifuna a mbo ḍi pfha khaladzi awe a tshi khou sea. Vha tshi rembuluwa vha vhona Tshedza na ṭhama dzawe, vha tshi khou phopha maḍi. Vho vha vho fara mabakete a maḍi.	Ndi vhona nga maṭo a muhumbulo tshifhaṭuwo tsha Orifuna tsho mangalaho musi a tshi pfha murathu wawe a tshi khou sea. O vha a tshi humbula uri o tsireledzea - fhedzi ha ngo tsireledzea.

Liṅwe ḡuvha nga Lavhuṭanu nga matsheloni, Orilwela na Orifuna vho farisana ṅḡila ya u ya tshikoloni. Zwi na miṅwedzi yo vhalaho zwino, vha tshi khou ambara miṅadzi na dzidzhesi dza vhuria. Fhedziha ṅamusi ḡuvha lo tsha zwavhuḡi lo tou kelengende! Orifuna o bvula na dzhesi.

“Tshilimo tshi khou sendela.” ndi Orifuna a no ralo a tshi khou mwemwela.

Orilwela na Orifuna vho vha
vha tshi anzela u tshimbila nga
u tou hwenya uri vha dudelwe.
Fhedziha namusi, vha khou
tshimbila vho tou digeda.

“Vhonani!” ndi Orilwela a
tshi amba, o ima o lavhelesa
zwisusu zwivhili zwa
tshitopana.

“Thetshelesani!” ndi
Orifuna a tshi amba,
a tshi khou sumba
matshere ane a
khou fhaṭa tshiṭaha
nṭha ha muri muhulu.

“Hu khou nukhelela.” ndi
Orilwela a tshi amba, a
tshi khou femela ngomu,
“Maluvha a tea u vha a
tshi khou fhufhuma.”

Vha tshi swika tshikoloni ilo duvha nga matsheloni,
Vhomme Singo vho mbo di nwala deithi kha bodo ya u
nwalela.

“Yoo. vhonani! Namusi ndi dzi 1 dza Khubvumedzi -
ndi lila duvha la Lutavula.” Vha amba vha tshi tou
mwemwela.

Orifuna a lavhelesa Orilwela.

“Yowee!” ndi Orifuna a tshi gungula. “Khaladzi anga u
funa nga maanda u ndevhela nga duvha la Lutavula.
Ri tea u shavha musu tsimbi ya tshikolo i tshi tou lila -
uri a sa ri wane.”

Fhedzi musi tsimbi i tshi tou lila, ṭhama dza Orifuna na Orilwela vho mbo ɔ̣i langana u sala vha tshi khou tamba.

“Idani ri tambe!” ndi Anzani a tshi khou vha vhidza a tshi khou gidimela dembetitini e na Ndihone.

“Idani ri tambe!” ndi Orilwela a no ralo.

Orifuna o mbo ɔ̣i hangwa nga zwauri a vhilule a gidimele hayani, a vho gidimela u tamba na ṭhama dzawe.

Nga murahu ha tshifhinganyana vhasidzana vha tshi khou tamba, vha vhona Vhomme Singo vha tshi khou bva kilasini “Ndi zwone wee vhasidzana!” ndi vhone vha tshi amba, “Li vhe duvha lavhuḽi la Luṽavula.”

“Yowee!” ndi Orifuna a tshi gungula zwino, “Ndo hangwa uri ndi duvha la Luṽavula. Kha ri tuwe Orilwela, fhedzi ri tea u vula maṽo.”

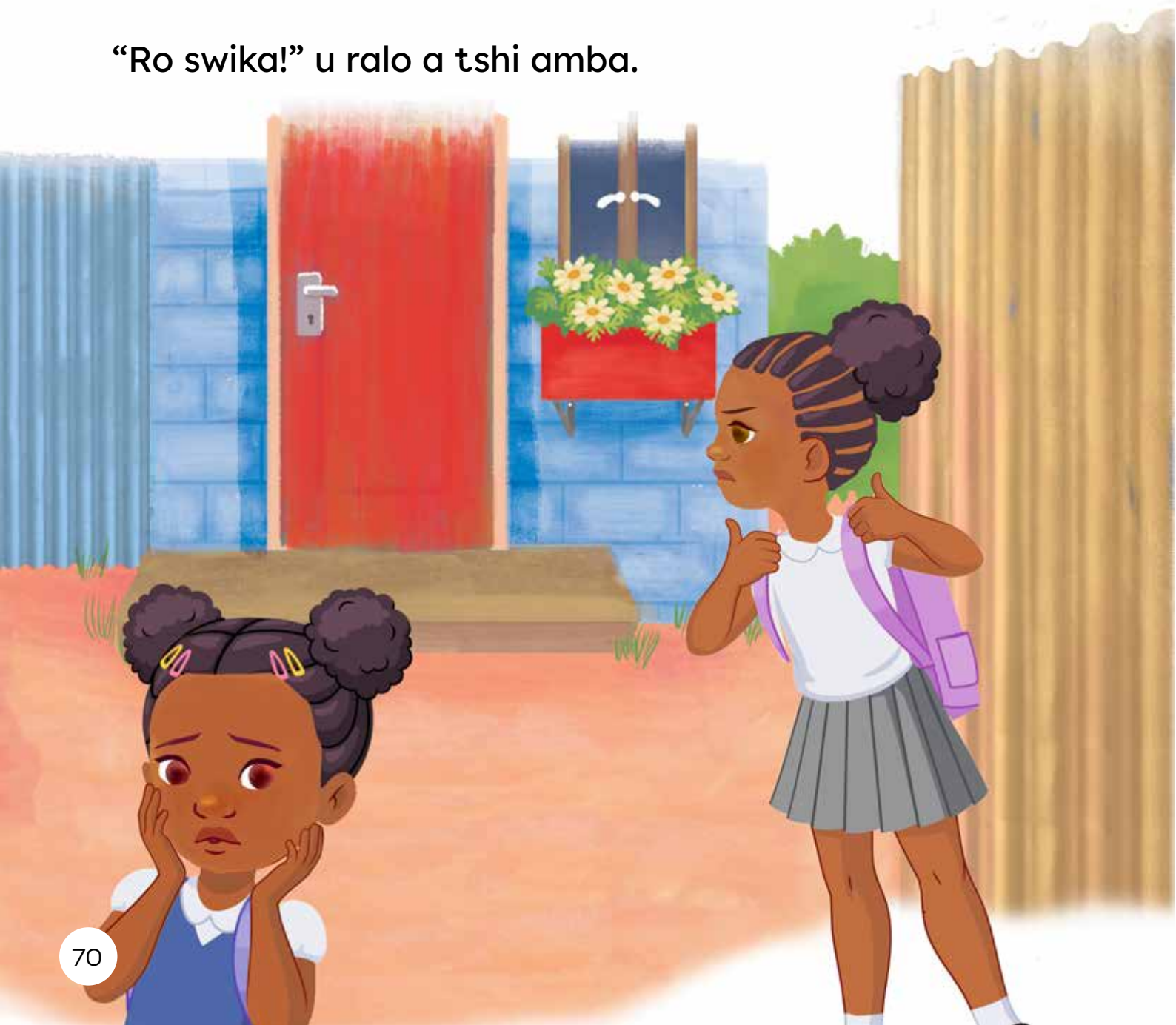

Vho mbo ɔi thoma u gidima vha tshi ya hayani, fhedzi Orilwela a ṭavhanya u neta.

“Ndi nga si tsha kona u ya kule.” ndi ene a tshi amba a tshi vho tou femeleka. Orifuna a livhalivha a tshi lavhelesa nga henefho tsini o tshenuwa.

“Ri tea u ṭhogomela”, u ralo a tshi amba. Vho mbo ɔi thoma u tshimbila nga u hwenya. Ho vha hu si na a no khou amba na muñwe. Vho fhedza vho swika hayani, Orifuna a femuluwa a tshi vhona haya hawe.

“Ro swika!” u ralo a tshi amba.

Fhedziha hu si kale, Orifuna a mbo ɗi pfha khaladzi
awe a tshi khou sea. Vha tshi rembuluwa vha vhona
Tshedza na ṭhama dzawe, vha tshi khou phopha maɗi.
Vho vha vho fara mabakete a maɗi.

Orifuna a imisa zwanda, “Zwo luga, zwo luga no ri wana!” ndi ene a tshi khou sea. “Fhedzi imani ri thome u vhea bege dzashu fhasi.”

Musi Orilwela na Orifuna vho no vhea dzibege fhasi,
Tshedza na ṭhama dzawe vha vha gidimela. Orilwela
na Orifuna vha ṭavha mukosi musu vhatukana vha tshi
khou vha shela nga maḡi.

“Duvha Lavhuḍi la Luṭavula!” ndi Tshedza a no ralo.
Vhoṭhe vha thoma u sea.

Vhalani 1

Orilwela na Orifuna vho vhona mini musu vhe ndilani ya u ya tshikoloni?

- Vho vhona zwisusu zwa tshitopana.
- Vho vhona Matshere a tshi khou fhatā tshitāha.

Tshitori itshi tshi khou itea nga deithi ifhio?

Zwo itea nga la 1 Khubvumedzi duvha la Luṭavula.

Ndi nga mini Orilwela na Orifuna vho vha vho tou digedā musu vha tshi ya tshikoloni?

- Ngauri zwo vha zwi songo tsha tea u didudedza nga u hwenya sa nga maḍuvha.
- Ngauri Luṭavula lwo vha lwo swika.
- Ngauri vho vhona zwiga zwauri ho dzhena khalaṅwaha ntswa.
- Ngauri vho ima vha lavhelesa zwisusu zwa tshitopana.
- Ngauri vho ima vha talela matshere a tshi khou fhatā tshitāha.
- Ngauri vho ima vha nukhedza maluvha.

Vhalani 2

Orilwela na Orifuna vho ita mini tshikolo tshi tshi bva?

Vho vha vha tshi khou tamba na ṭhama dzavho nṅa.

Ndi mini tsho humbudzaho Orifuna uri ndi duvha la Luṭavula?

Ndi musu mugudisi wawe vha tshi bva kīlasini vha ri “Ni vhe na duvha lavhudī la Luṭavula.”

Ndi nga mini Orifuna na Orilwela vho vha vho kama nga maḍi?

- Ngauri ho vha hu duvha la Luṭavula.
- Ngauri nga duvha la Luṭavula ndi maitele a hone huṅwe fhethu Afrika Tshipembe uri vha shele maḍi mabaketeni vha thuphe vhathu ngao.
- Ngauri Orifuna na Orilwela vho vha vha tshi khou tamba na ṭhama dzavho tshikolo tshi tshi bva vho hangwa u ya hayani.
- Ngauri khaladzi a Orifuna, Tshedza, u takalela u mu thupha nga maḍi nga duvha la Luṭavula.

TSHITORI TSHA 7 DZINA LANGA NDI NDIADAZWENEZWINO

Thero: Ri bva mulomo

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshitori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshitori itshi tshi do thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri madzina ndi tshipida tsha ndeme tsha vhune kha muthu na uri zwo luga u amba nga thonifho musi tshiwe tshithu tshi tsha ndeme kha iwe.

Tshirathedzhi tsha u pfhesesa: U swikelela tsheo nga u tou humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine munwali a sa zwi bvisela khagala kana a sa zwi talutshedze thwii, nga u shumisa lusevhedi kha tshitori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa talutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhala, na u pfhesesa tshitori na vhabvumbedzwa khwine.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga nea vhagudi

- Madzina ndi a ndeme kha u ditlukanya ha muthu. Madzina o khethea a dovha a anzela u vha na zwine a amba. Miya minzhi i nanga madzina nga vhuronwane, hu na lufuno na u londa. Vhonzhi ha vhathu vha a dihudza nga madzina avho.
- Vhanwe vhathu vha na madzina a miswaswo kana o tou pfhufhifhadzwaho. Sa tsumbo, Unarine a nga pfhi Una. Vhanwe vhathu vha a takadzwa nga u pfhufhifhadza madzina avho, ngeno vhanwe vha tshi takadzwa nga u shumisa madzina avho o fhelelaho. Fhedziha, Tshivenda tsha kale tsho vha tshi tshi iledza u pfhufhifhadza dzina la muthu. Vhathu vha tea u edzisa u bula dzina lanu nga ndila yone nahone vha ni vhidze nga dzina line na tama u vhidziwa ngalo.
- Tshiwe tshifhinga vhathu vhahulwane vha dzhia tsheo dzine vhana vha sa tendelane nadzo. Vhathu vhahulwane vha nga vhona u nga vha khou thusa, fhedzi vha kundwa u zwi vhona uri tshithu ndi tsha ndeme kha nwana muwe.
- U thonifha a zwi ambi u fhumula musi tshithu tshi tsha ndeme. Ni nga sumbedza vhulenda na thonifho zwenezwi ni tshi khou vhudza muwe muthu uri ni dipfha hani kana ndi thuso ifhio ine na khou i toda.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi kha tshitiṛi itshi:

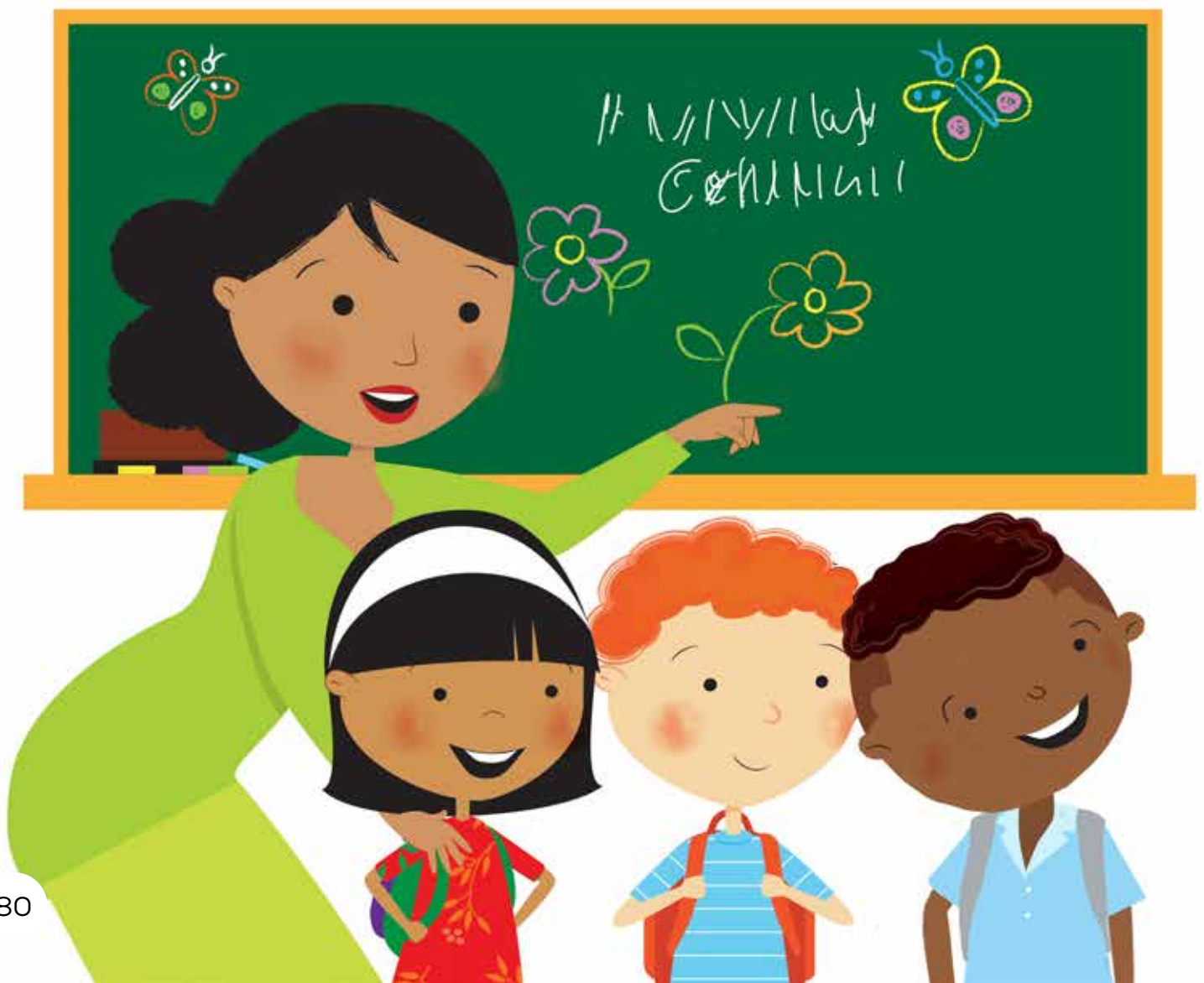
Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
81,2	“Nṅe ndi ḑo ni vhidza Ndiaḑa,” ndi mugudisi vha tshi mu vhudza, “Dzina ḽaṅu ḽo ḽlapfhesa” Ndiaḑazwenezwino o vha a sa ṭoḑi u sumbedza lunyadzo, zwenezwo, ha ngo amba tshithu.	Ndi swikelela tsheo nga u tou humbulela uri mugudisi vho vha tshi humbula uri Ndiaḑazwenezwino u ḑo takalela dzina ḽo pfhufhifhadzwaho sa vhaṅwe vhana.
84,1	Duvha ḽiṅwe na ḽiṅwe Ndiaḑazwenezwino o vha a tshi pfha a tshi ṭulutshelwa muungo wa dzina ḽawe ḽo fhelela. Ndiaḑazwenezwino a humbula ngauri a khakhulule mugudisi fhedzi o vha a sa ṭoḑi u nga u khou nyadza mugudisi.	Ndi nga amba uri tshikoloni Ndiaḑazwenezwino u dzulela u vhidzwa Ndiaḑa, fhedzi hayani u vhidzwa nga dzina ḽawe ḽo fhelelaho.

Tshi tshetsho tshe a bebwa, muniwe na muniwe
mutani wa hawe, u mu vhidza nga dzina lo fhelela:
Ndiadzwenenzwino U funa muungo wa dzina lawe. U
funa na u dzula a tshi li amba nga u tou ongolowa, a
tshi li vhidza dungo nga dungo. U funa hafhu na u li
vhidza a tshi tou tsvhanya. U funa zwothe nga dzina
lawe.

Duvha ɭa u thoma ɭa tshikolo, mugudisi wa Ndiadzwenenzwino vho vhudza vhagudi vhothe uri vha ime phanda kilasini. Mugudisi vho mbo ɖi thoma u vhidza vhagudi nga muthihi nga muthihi vha tshi vha sumbedza hune vha tea u dzula hone. Kha desike ya mugudi muñwe na muñwe ho vha ho nambatedzwa dzina ɭawe.

Ndiadzwenenzwino o pfha a si tsha kona u lindela uri a vhone dzina ɭawe ɭo ñwalwa ɭo fhelela desikeneni yawe.

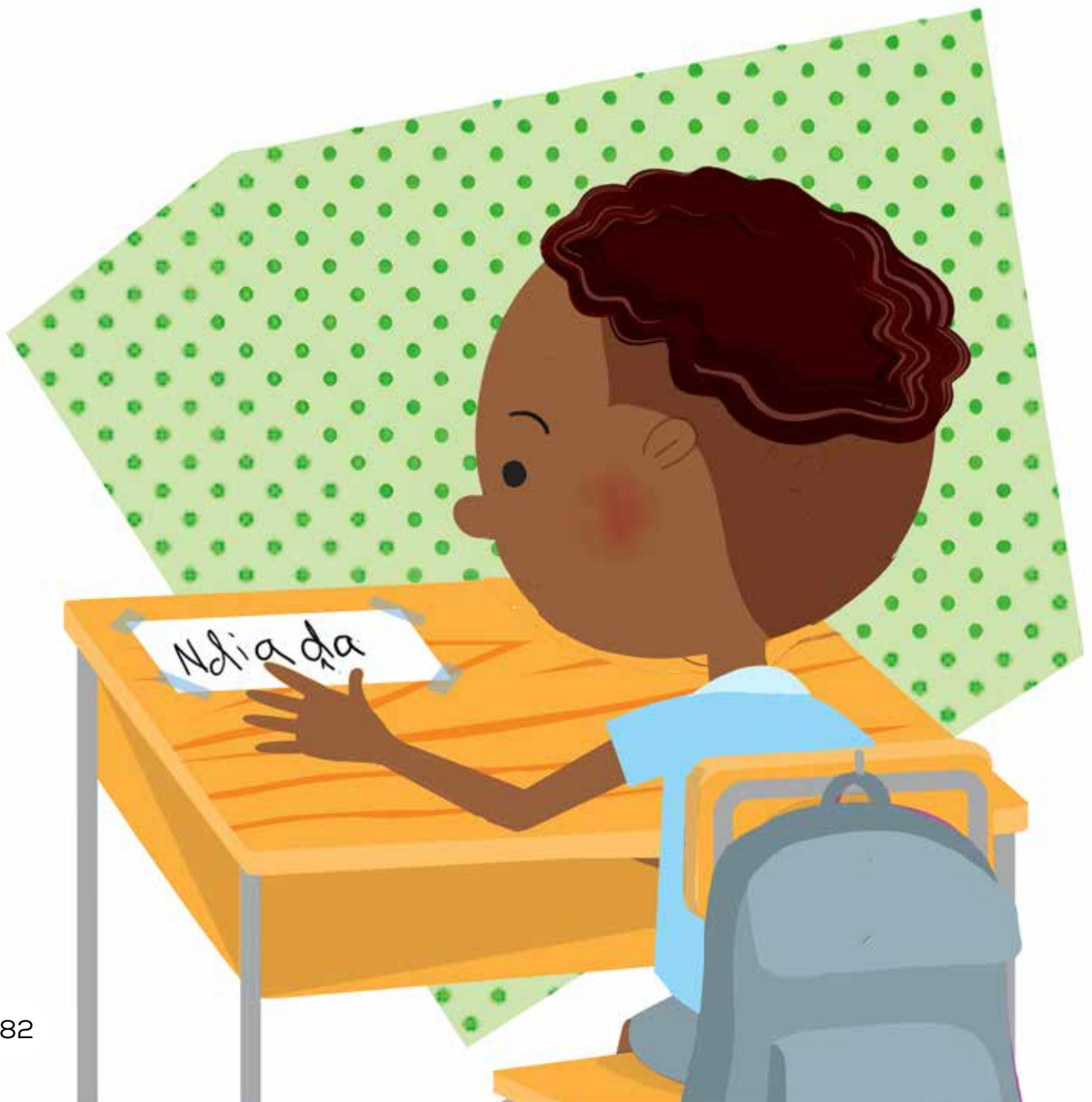
Mugudisi vho fhedza vho vhidza dzina laawe. Vha li vhidza nga u tou ongolowa dungo nga dungo. Ndiadzwenewino a imisa tshanda a tshi tou mwemwela thovhela.

“Nhe ndi do ni vhidza Ndiada,” ndi mugudisi vha tshi mu vhudza, “Dzina lanu lo lapfhesa.”

Ndiadzwenewino o vha a sa todi u sumbedza lunyadzo, zwenezwo, ha ngo amba tshithu.

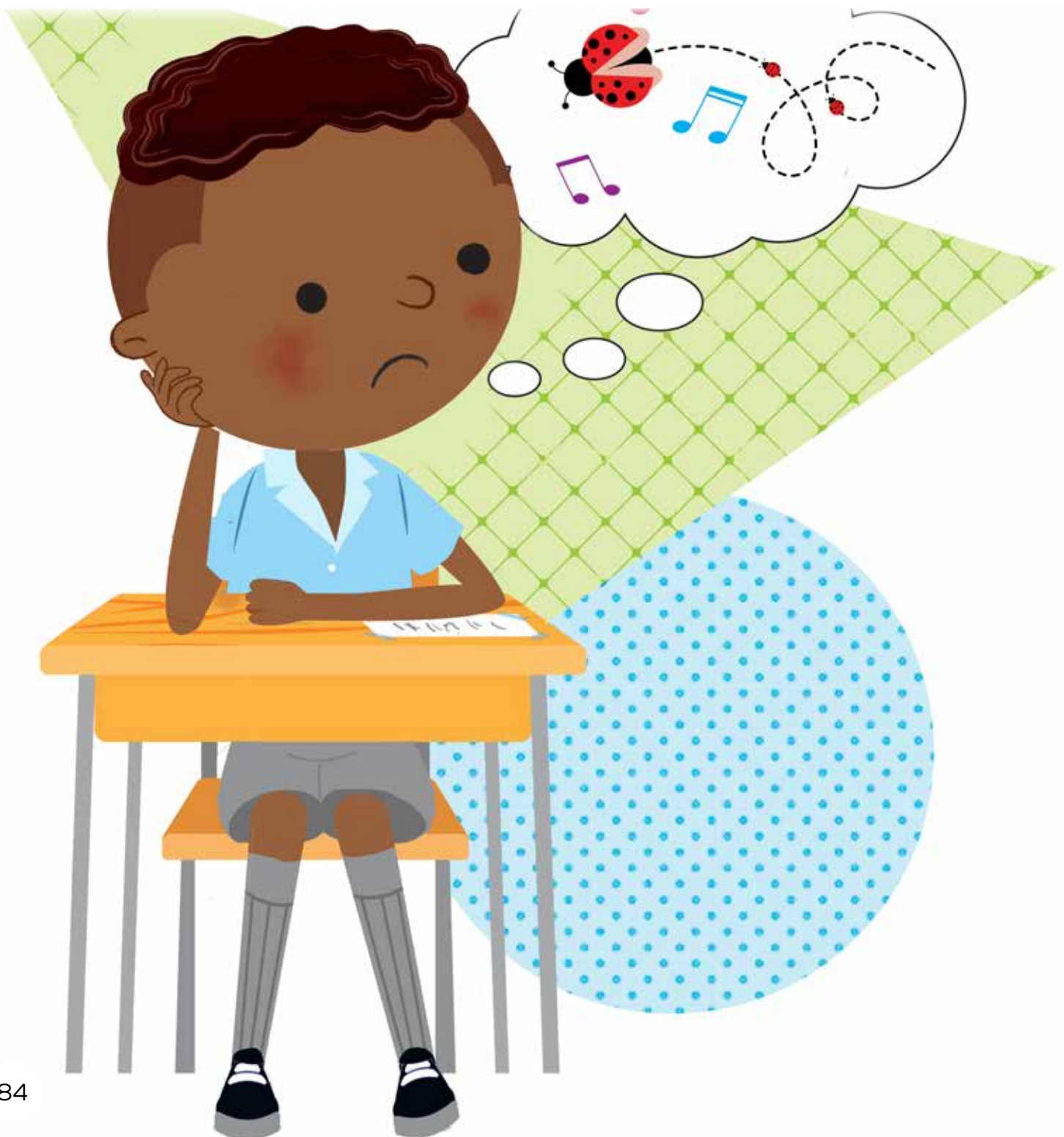
Musi a tshi ya u dzula desikeni yawe o wana dzina lo nambatedzwaho li Ndiada. Lo vha li songo fhelela. U mwemwela ha Ndiadzwenewino ha fhela.

Duvha lenelo nga murahunyana, mugudisi vha mu
vhidza uri a fhindle mbudziso. “Ndiada!” ndi mugudisi
vha tshi mu vhidza.

Duvha linwe na linwe Ndiadzwenenzwino o vha a tshi pfha a tshi tulutshela muungo wa dzina lawe lo fhelela. Ndiadzwenenzwino a humbula nga ha uri a khakhulule mugudisi fhedzi o vha a sa todi u nga u khou nyadza mugudisi.

Vhege dzi tevheleaho, Ndiadzwenenzwino a vhuya na tshifanyiso tshe a ola tshikoloni uri a sumbedze mme awe.

“Yoo! Inwi no tshintsha dzina mathina?” ndi mme awe vha tshi vhudzisa.

“Ndo vha ndi si na tshine ndi nga ita. Mugudisi wanga vho ri dzina langa lo lapfhesa. Ndo vha ndi sa todi u sumbedza ungari ndi na lunyadzo.” ndi Ndiadzwenenzwino a tshi amba.

“Arali ni tshi toda u vhidzwa Ndiada zwo luga. Fhedzi arali ni sa todi u vhidzwa ngalo, ni tea u vhudza mugudisi wanu. A si lunyadzo. Ni na pfhanelo dzotha dza u vhidzwa nga dzina lanu la manakanaka lo fhelela!” mme awe vha ralo. fhelela.” ndi mme awe vha tshi mu vhudza.

“Ndi a zwi pfhesesa uri thamusi ni nga vha ni tshi khou ofha u vhudza mugudisi wanu. Arali zwo ralo, nne ndi do da nda amba navho.”

Nga d̥uvha ɭi tevhelaho, mme a Ndiad̥azwenezwino vha t̥uwa nae tshikoloni. Vho swika nga u t̥avhanya. Ndiad̥azwenezwino o ya a tamba na t̥hama dzawe musi mme awe vha tshi khou amba na mugudisi.

Musi tsimbi i tshi lila, Ndiadzwenenzwino a pfha o tshuwa. “Ndi do ita mini zwino arali mugudisi a thoma u mmbenga?” O vha a tshi khou vhilahela vhukuma. Fhedzi a tshi dzhena klasini, mugudisi vha mbo di mu vhona vha mwemwela.

“Ndi matsheloni, Ndiadzwenenzwino”, ndi vhone vha tshi mu resha.

Musi Ndiadzwenenzwino o dzula desikeni yawe, o wana uri dzina le la vha lo nambatedzwa lo bvisiwa. Ho nambatedzwa dzina lawe la manakanaka lo fhelelaho.

Vhalani 1

Ndiadzwenenzwino o vha o lindela u vhona mini kha desike yawe?

O vha o lindela u vhona dzina lawe la manakanaka lo fhelelaho.

Mugudisi wa Ndiadzwenenzwino vho vha vha tshi mu vhidza nga dzina lifhio?

Vho vha vha tshi mu vhidza Ndiada.

Ndi nga mini Ndiadzwenenzwino o vha o vha sala?

- Ngauri o vha o humbula u nga dzina lawe la manakanaka lo fhelelaho ndi lone line la do nambatedzwa.
- Ngauri mugudisi vho pfufhifhadza dzina lawe.
- Ngauri tshikoloni vho vha vha sa mu vhidzi nga dzina lawe la manakanaka lo fhelelaho.

Vhalani 2

Ndi nga mini mugudisi wa Ndiadzwenenzwino vho vha vha tshi mu vhidza nga Ndiada?

Ngauri vha ri dzina lawe lo lapfhesa.

Mme a Ndiadzwenenzwino vho humbulela zwifhio malugana na zwe a vha a tshi dipfhiswa zwone?

Vho humbulela uri Ndiadzwenenzwino u khou ofha u amba na mugudisi.

Ndi nga mini mugudisi vho bvisa dzina la Ndiada vha nambatedza dzina la manakanaka lo fhelelaho mafheloni a tshitori.

- Ngauri mme a Ndiadzwenenzwino vho ya vha amba na mugudisi.
- Ngauri mugudisi vho wanulusa uri u funa u vhidzwa nga dzina lawe lo fhelela Ndiadzwenenzwino, hu si Ndiada lini.
- Ngauri mugudisi vho vha vho n'wala dzina li si lone, zwino vho vha vha khou tea u khakhulula.

TSHITORI TSHA 8 TSHIKHIPHA TSHA VHUṬALI TSHISWA

Thero: Ri bva mulomo

Siangane ya mafhungo

- Mafhungo aya ndi a tshitori tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo hatsho ndi Afrika Tshipembe.
- Tshi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Tshitori itshi tshi do thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri vhatu a vha fani, na madzangalelo avho ha fani, vha takalela zwithu zwo fhambanaho, na uri ndi zwa ndeme u bvisa khagala vhuvha havho u fhirisa u kandedzwa nga zwine vhañwe vhatu vha humbula kana u toḁa uri vha vhe zwone.

Tshithathedzhi tsha u pfhesesa: U dzhia tsheo nga u tou humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muñwali a sa zwi bvisa khagala kana a sa zwi ṭalutshedze thwi, nga u shumisa lusevhegi kha tshitori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ṭalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhalo, na u pfhesesa tshitori na vhabvumbedzwa khwiṇe.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga nea vhagudi

- Vhatukana na vhasidza vha anzela u fhiwa thoi, zwiambaro na mivhala i sa fani. Sa tsumbo, vhañwe vhatu vha humbula uri mivhala wa pinki ndi wa vhasidzana ngeno wa lutombo u wa vhatukana. Zwi tshi ḁa hafha, vhatu vho fhambanaho vha na mihumbulo yo fhambanaho.
- Vhañwe vhatu vha nga vhudza vhana uri vha tea u takalela zwiñwe zwithu ngauri e mutukana kana musidzana. Sa tsumbo, vhañwe vhatu vha nga ri ndi vhatukana fhedzi vhane vha tea u takalela u tamba nga golo. Na heneḁha, vhatu vho fhambanaho vha na mihumbulo yo fhambanaho.
- Ngoho ndi ya uri vhana vha nga tama zwithu zwo fhambanaho zwi sa bvi kha uri ndi vhatukana kana vhasidzana. A si vhana vhoṭhe vha no takalela zwithu zwi no fana. Sa tsumbo, vhañwe vhana vha takalela u ola. Vhañwe vha takalela zwiṭuka. Vhañwe vha takalela dainaso. U vha mutukana kana musidzana a zwi ambi uri ni fanela u takalela mivhala migede, thoi kana zwiambaro zwiñwevho.
- Tshiñwe tshifhinga vhatu vhavhili vha tama zwithu zwo fhambanaho. Zwa vhuya zwa ralo, zwi nga konda uri vhoṭhe vha wane zwithu zwi no fana. U tendelana ndi thandululo ine muthu muñwe na muñwe a litsha zwiṭuku uri a kone u tendelana na vhañwe kha tshiñwe tshithu.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi kha tshitiṛi itshi:

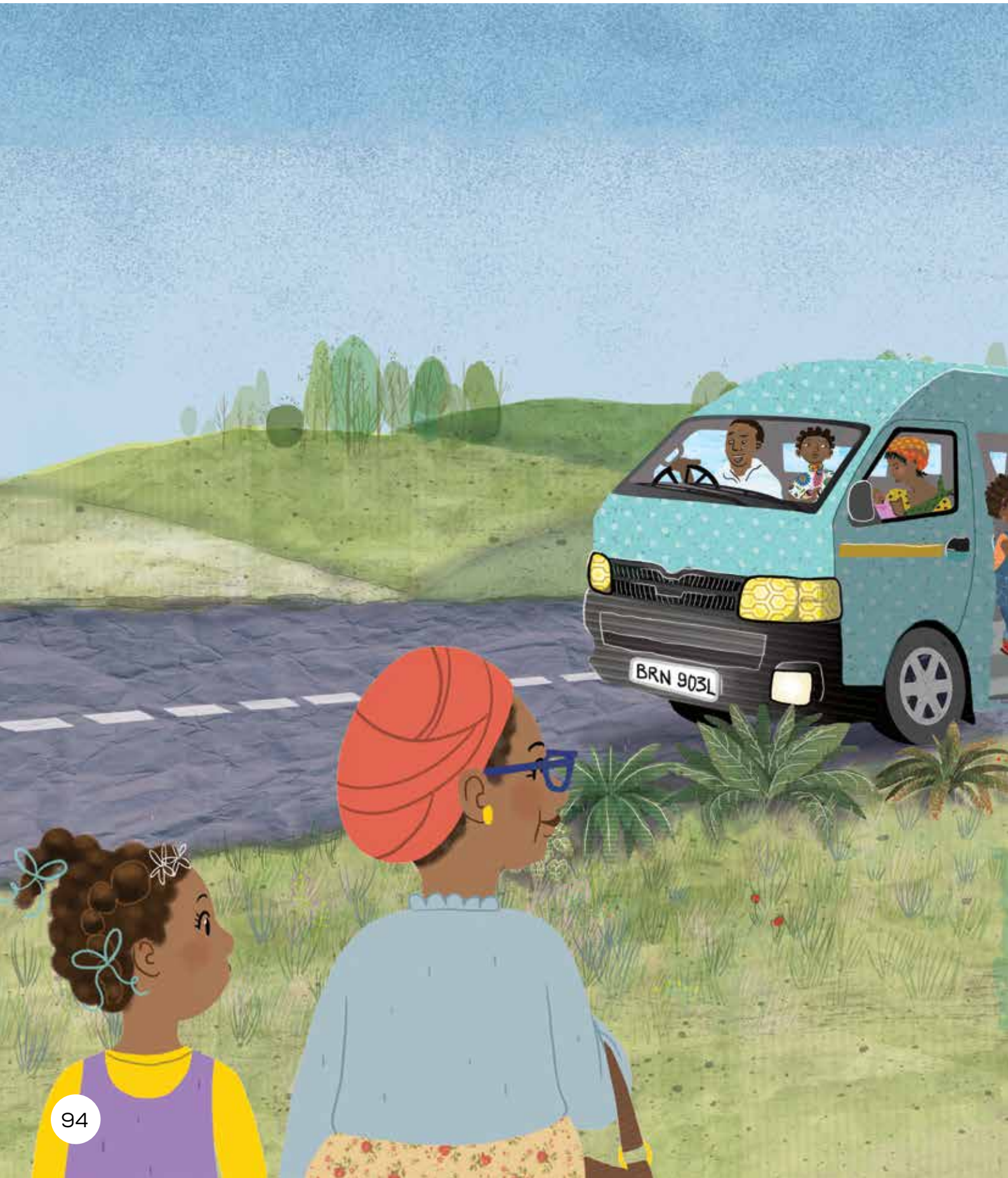
Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
98,1	“Ni ri mini nga itshi?” hu vhudzisa makhulu. “Makhulu vhoo! A thi takaleli pinki,” ndi Vhuṭali a tshi amba. “Vhasidzana vhoṭhe vha takalela pinki,” hu amba makhulu. “Zwo luga, ndi musidzana fhedzi a thi funi muvhala wa pinki,” Vhuṭali u khou tou humbula. “Zwo luga, ri ḑo ni ṭoḑela tshitshena tshi si na makolo,” hu amba makhulu.	Ndi nga amba uri Vhuṭali u pfha o ḑaḑa. Ndi vhona unga o dinalea ngauri Makhulu vho mu vhudza uri a nga nanga tshikhipha, fhedzi vha fhedza vha ri hai kha zwikhipha zwoṭhe zwine a zwi takalela.
98, tshifanyiso	98, sumba tshifanyiso	Vhonani tshifhatuwo tsha Vhuṭali tshifanyisoni. Hezwi zwi dovha zwa nthusa u u swikelela tsheo nga u tou humbulela uri u pfha o ḑaḑa.

Ho vha hu nga Mugivhela. Vhuṭali o vha a tshi khou ya mavhengeleni na makhulu. “Kha ri ṭuwe!” ndi makhulu vha tshi vhidzelela. Vhuṭali a gidimela tshiṭangani. Vhuṭali na makhulu wawe vho tshimbila vha fhira nguluvhe dzi tshi khou ṽa.

Vha tshimbila vha fhira vhasidzana vha tshi khou tamba khadi. Vha tshimbila vha fhira mufumakadzi a tshi khou anea thundu dzo kuvhiwaho.

Vho fhedza vho swika badani khulwane. Thekhisi yavho
yo vha i tsini na u swika.

Vhutali o vha o sedza nnda nga fasitere ndila yothe. A vhona goloi ya kale yo tshinyalaho.

A vhona na dziñwe dza dzinngu. O kona u vhona na tswayo nnzhi dza zwiga zwa mivhalavhala. Vha swika doroboni!

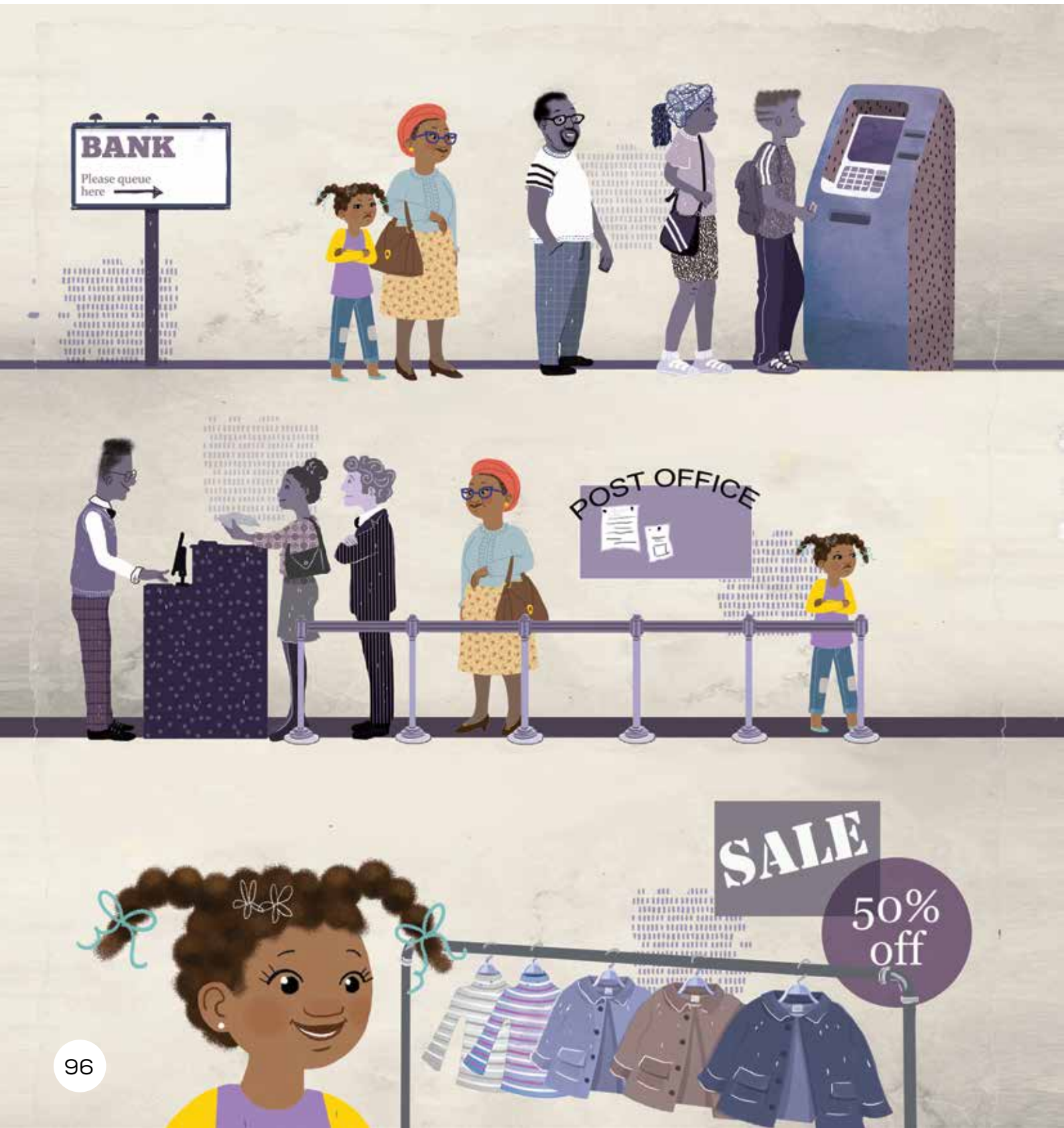

Thekhisi ya ima. “Kha ri tuwe!” hu amba makhulu.

Tsha u thoma, vho ya banngani, vha kona u ya poswoni. Vha fhedzisela, nga u ya vhengeleni la zwiambaro.

“Ndi do ni rengela tshiṅwe tshithu tshiswa. Tshimbilani ni yo nanga, Vhuṭali,” hu amba makhulu.

“Ndi funa hetshi,” hu amba Vhutali, a tshi khou sumba tshikhipha tshidala tshi re na tshifanyiso tsha dainoso nga phanda.

“Hetsho ndi tsha vhatukana,” hu amba makhulu.

Vhutali a fhindula a ri, “Fhedzi ndi funa dzidainoso.”

“Ni khou sedza kha zwiambaro zwa vhatukana.” hu amba makhulu.

“Oo! Ndi funa hetshi.” hu amba Vhutali a tshi khou sedza kha tshikhipha tshi re na tshifanyiso tsha thirakha nga phanda. Makhulu vha dzungudza thoho yavho. “Ndi mini?” hu vhudzisa Vhutali. Makhulu vha

“Ni ri mini nga itshi?” hu vhudzisa makhulu.

“Makhulu vhoo! A thi takaleli pinki,” ndi Vhutali a tshi amba.

“Vhasidzana vhothe vha takalela pinki,” hu amba makhulu.

“Zwo luga, ndi musidzana fhedzi a thi funi muvhala wa pinki,” Vhutali u khou tou humbula. “Zwo luga, ri do ni toḡela tshitshena tshi si na makolo,” hu amba makhulu.

Musi Vhutali a tshi swika hayani, a sia bege ya zwirengwa tshitangani ntha ha tafa a ya kamarani yawe. A dzula ntha ha mmbete wawe a humbula nga ha zwickhipha zwothe zwa ngei vhengeleni la zwiambaro.

Mme a Vhutali vha ya kamarani yawe. Vho vha vho fara tshikhipha tshiswa tshitshena.

“Ndi tshone tshe na nanga?” vha a vhudzisa.

Vhutali a vhudza mme awe zwothe zwo bvelelaho vhengeleni la zwiambaro.

“Ndi na muhumbulo,” mme awe vho amba vha tshi khou bva lufherani. Vha vhuya na koki dza u n̄wala. Vha amba vha ri. “Ni nga shumisa hezwi u ola tshifanyiso kha tshikhipha tshaṅu tshiswa thiri.” Vhuṭali a humbula zwikhipha zwoṭhe zwe a zwi funa vhengeleni, o mbo ḡi thoma u ola.

Nga murahu khotsi a Vhutali vha mu vhidzelela uri a
de a le tshilalelo. Vhutali a ambara tshikhipha tshawe
tshiswa. A sedza tshivhonini. Vhutali a takalela zwe a
vhona. A gidimela tshitangani.

Musi Litshani a tshi vhona tshikhipha tsha Vhutali, a ri kha mme awe, “Ndi khou toḡa tshikhipha tsho no fana kwaa na tsha Vhutali.” Vhutali a sedza mme awe, vhoṱhe vha mwemwela.

Vhalani 1

Vhuṭali o vha a tshi ṭoda tshikhipha tshifhio?

O vha a tshi ṭoda tshikhipha tshi re na dainoso kana ṭhirakha.

Makhulu vho mu rengela tshikhipha tshifhio?

Makhulu vho renga tshikhipha tshitshena tshi si na makolo.

Ndi mini tshi itaho uri ni humbulele uri Vhuṭali o singuwa nga ha tshikhipha tshawe tshiswa?

- U vhonala o singuwa vhe vhengeleni.
- U sia bege yawe ya u rengela tshiṭangani kha ṭafula.
- U dzula nṭha ha mmbete wawe, a tshi vhonala o singuwa.
- O vhudza mme awe nga ha zwoṭhe zwo bvelelaho.
- O ola zwine a vhona zwi tshi ḡo nakisa tshikhipha tshawe, ngauri ho ngo takalela tshikhipha tshe makhulu vha tshi nanga.

Vhalani 2

Ndi mini tsho fhambanyaho Vhuṭali na makhulu?

- A vho ngo tendelana uri ndi tshikhipha tshifhio tshine Vhuṭali a tea u tshi wana.
- A vho ngo tendelana nga ha zwine vhatukana na vhasidzana vha zwi takalela.

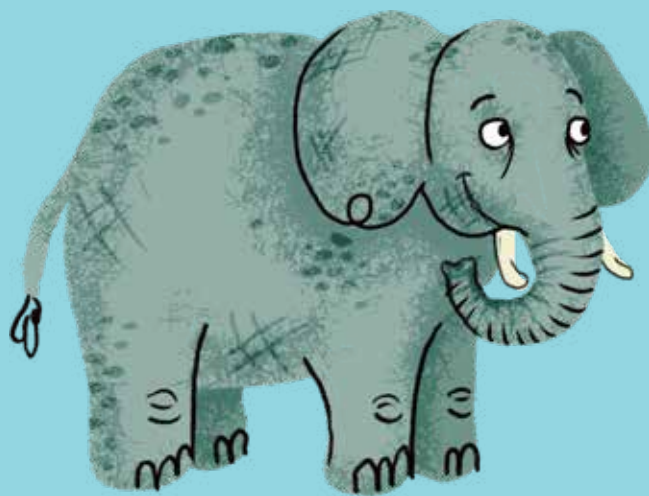
Mme a Vhuṭali vho mu thusa nga mini uri a pfhe e khwiṇe?

- Vha thetshesela musi Vhuṭali a tshi singuwa.
- Vha mu fha koki dza u ṛwala.
- Vho mu vhudza uri a nga ola tshiṇwe na tshiṇwe tshine a funa.

Ndi nga mini Vhuṭali o pfha o hanganea?

- Ngauri makhulu vho ri “hai” kha zwikhipha zwoṭhe zwe a zwi nanga.
- Ngauri makhulu vho mu vhudza uri zwithu zwine a zwi funa ndi zwa vhatukana fhedzi.
- Ngauri makhulu vho mu vhudza uri u tea u funa pinki.
- Ngauri makhulu a vho ngo mu litsha a nanga zwine a zwi funesa.

NHLRP | National
Home Language
Reading Programme